

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА БАКАЛАВРА

Тема: Аналіз економічних показників результативності підприємницької діяльності

*Спеціальність 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»
Освітня програма 6.076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність»*

Завідувач кафедри: _____/Карінцева О.І./

Керівник роботи: _____/Дерев'янюк Ю.М./

Виконавець: _____/Камчатний В.В./

Група: _____ЕН-82/2не_____

Суми 2022

АНОТАЦІЯ
на кваліфікаційну роботу на тему:
«Аналіз економічних показників результативності підприємницької
діяльності»

Кваліфікаційна робота містить 73 сторінки тексту, яка складається з 3 розділів і містить у собі 29 таблиць та 1 рисунок та список використаної літератури із 81 джерела.

Об'єктом дослідження є підприємницькі відносини, що склалися на ТОВ АФ «Хоружівка».

Предмет дослідження – економічна діяльність підприємства.

Мета роботи є розроблення і обґрунтування заходів щодо підвищення економічної результативності діяльності досліджуваного бізнесу.

У першому розділі роботи «Теоретичні основи та історичний розвиток зерновиробництва» проаналізовано передумови та рівень розвитку зернової галузі в Україні і в Сумській області, сутність і поняття економічної ефективності виробництва, система показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції, розвиток та функціонування галузі рослинництва в Сумській області.

У другому розділі «Сучасний стан економічної ефективності діяльності ТОВ АФ «Хоружівка» наведено коротку організаційно-економічну характеристика підприємства, наведено аналіз посівних площ, технологічних вимог до вирощування, рівень урожайності зернової продукції, основні економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва.

У третьому розділі «Резерви підвищення ефективного розвитку ТОВ АФ «Хоружівка» проведено розрахунок резервів підвищення валових зборів продукції рослинництва, проаналізовано управління резервами галузі рослинництва за рахунок оптимізації структури посівних площ, узагальнено резерви підвищення ефективності розвитку підприємства.

Основний науковий результат (наукова новизна) кваліфікаційної

роботи полягає у комплексному підході до аналізу показників результативності діяльності аналізованого підприємства.

Ключові слова: ефективність, підприємство, показник, прибуток, результат.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи та історичний розвиток зерновиробництва.....	7
1.1. Передумови та рівень розвитку зернової галузі в Україні і в Сумській області.....	7
1.2. Сутність і поняття економічної ефективності виробництва, система показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції.....	13
1.3. Розвиток та функціонування галузі рослинництва в Сумській області.....	21
РОЗДІЛ 2. Сучасний стан економічної ефективності діяльності ТОВ АФ «Хоружівка».....	28
2.1. Коротка організаційно - економічна характеристика підприємства.....	28
2.2. Посівні площі, технологічні вимоги до вирощування, рівень урожайності зернової продукції	38
2.3. Основні економічні показники ефективності виробництва продукції рослинництва.....	46
РОЗДІЛ 3. Резерви підвищення ефективного розвитку ТОВ АФ «Хоружівка».....	55
3.1. Розрахунок резервів підвищення валових зборів продукції рослинництва.....	59
3.2. Управління резервами галузі рослинництва за рахунок оптимізації структури посівних площ.....	64
3.3. Узагальнення резервів підвищення ефективності розвитку на ТОВ АФ «Хоружівка».....	66
ВИСНОВКИ	71
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	74

ВСТУП

Актуальність теми. Для України нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення для підйому національної економіки, тому що при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану ряду суміжних галузей[62,64,67-81]. Але за останні роки її обсяги постійно скорочувалися. В 2019 році було отримано всього 24,6 млн. тонн зерна, тоді як критична межа виробництва складає 31,6 млн. тонн. Отже, підвищення рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції є найважливішим завданням, від рішення якого залежить продовольча безпека країни. Розв'язання його повинно здійснюватися не тільки на державному, але й на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Питаннями підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції займається велика група науковців. Ними розроблені стратегічні аспекти зміцнення сільськогосподарського виробництва в країні, структурної перебудови галузі, підвищення економічної ефективності використання земельних, матеріально-технічних і трудових ресурсів, ціноутворення, формування і функціонування ринків продукції рослинництва.

Однак питання підвищення економічної ефективності виробництва сільськогосподарської продукції на рівні регіонів вимагають подальшого наукового обґрунтування і практичного вирішення.

Теоретична і практична значимість цієї проблеми обумовила вибір теми кваліфікаційної роботи та її актуальність.

Мета і задачі дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є розробка і обґрунтування заходів щодо підвищення економічної ефективності вирощування і реалізації продукції рослинництва в досліджуваному підприємстві. Для досягнення поставленої мети вирішені такі завдання:

- досліджено сучасний стан і перспективи розвитку продукції рослинництва в Україні;
- проведено системний аналіз діяльності підприємства та стану галузі рослинництва в господарстві;
- розроблено пропозиції щодо підвищення урожайності продукції рослинництва в господарстві.
- Запропоновані заходи щодо оптимізації структури посівних площ сільськогосподарських культур.

Об'єктом дослідження є виробничі відносини, що склалися в ТОВ АФ “Хоружівка”, що знаходиться в с. Хоружівка Недригайлівського району Сумської області.

Матеріали дослідження. Джерелами даних для написання роботи були бухгалтерські звіти підприємства за 2016-2020 роки, форми - 50-сг, , наукова спеціальна та додаткова література по темі дослідження, особисті спостереження автора.

Методи дослідження. Методичною основою дослідження є фундаментальні положення економічної теорії, наукові праці вчених економістів-аграрників. В ході проведення дослідження застосовувалися монографічний, розрахунково-конструктивний, економіко-математичний та економіко-статистичні методи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ТА ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ЗЕРНОВИРОБНИЦТВА

1.1. Передумови та рівень розвитку зернової галузі в Україні і в Сумській області

Багатство і різноманітність рослинності України залежать від географічного положення, геологічної будови й історії розвитку території, від кліматичних і ґрунтових умов та господарської діяльності людини.

Перші квіткові рослини на території України з'явилися у крейдяний період (130-140 млн. років тому). Рослини, що збереглися з минулих геологічних часів, свідчать, що суходіл країни ще 280 тис. років тому був укритий вічнозеленою субтропічною і тропічною рослинністю, яка зникла під час останнього зледеніння.

На Русі перші повідомлення знайдено в літописах кінця I тисячоліття до н. е. Про високий рівень землеробства скіфів-орачів, полян, тиверців, дулібів та інших свідчать розкопки. Так, у скіфському кургані був знайдений золотий колос пшениці натурального розміру. Вже в I тисячолітті до н. е. скіфи-орачі, а пізніше слов'яни торгували з Грецією добірним зерном пшениці, яку вирощували в Подніпров'ї

Рослинництво було головним видом діяльності часів рабовласницько-античного суспільства країн Азії, Єгипту, Месопотамії, слов'янських городищ на території України, і середньовічної феодальної Європи. Причому в античних країнах — Римі, Греції, пізніше у Візантії — вирощували навіть по два врожаї на рік. Землеробам Риму вже була добре відома роль парів, бобових і сидеральних культур. Тут у I ст. до н. е. імператором Юлієм Цезарем замість зернового трипілля (в Росії протрималось до початку XX ст.) були впроваджені плодозмінні сівозміни.[6]

Наступний період розвитку рослинництва охоплює XVIII — XIX ст. Це період розвитку мануфактурного капіталізму, який зумовив зростання

чисельності міського населення, потребу у продовольстві та сировині для фабрик і заводів, а звідси — і збільшення посівних площ зернових, технічних і кормових культур, розвиток тваринництва. Все це сприяло бурхливому розвитку сільськогосподарської науки, появі великої кількості наукових і науково-практичних праць, організації товариств.

Інтенсивний період розвитку рослинництва розпочався у першій половині ХХ ст. Він, по суті, є продовженням «зеленої революції», проте ґрунтується на сучасних досягненнях біології, генетики, селекції, землеробства, агрохімії, молекулярної і генної інженерії, що дало змогу перейти до сучасних інтенсивних технологій вирощування високопродуктивних сортів сільськогосподарських культур на базі високоефективної механізації і електрифікації виробничих процесів, програмування врожайності, широкого використання електронно-обчислювальної техніки. Цей період розвитку рослинництва останнім часом характеризується посиленням руху за усунення негативного впливу антропогенного фактора на агроландшафти. Широке застосування хімічних засобів вирощування польових культур — надвисоких норм мінеральних добрив, пестицидів (гербіцидів, інсектофунгіцидів), дефоліантів, десикантів тощо призвело до небажаних і навіть загрозливих наслідків для навколишнього природного середовища та рослинницької продукції і негативного її впливу на здоров'я людей. Тому цей період у розвитку рослинництва в Україні характеризується посиленням руху в напрямі усунення негативного впливу надмірної хімізації рослинництва. Цьому дуже важливому питанню присвячено багато наукових публікацій, в яких досить детально викладено сувору необхідність і напрями біологізації рослинництва, звільнення його насамперед від так званого «захисту» рослин шляхом надмірного застосування шкідливих хімічних препаратів, а також мінеральних добрив.[12]

Наприкінці 70-х — початку 80-х років був проведений перший радянський кадастр земель за методикою, розробленої в Державному

інституті земельних ресурсів і в ряді інших наукових організацій. Земельно-оціночні роботи дозволили одержати порівняльну оцінку ріллей і основних сільськогосподарських культур стосовно до різних типів ґрунтів і агрокліматичних умов на території сучасної України. Значна диференціація оціночних показників проявилася не тільки у відношенні природних зон і провінцій, але й у межах окремих економічних районів. Так, диференціальний дохід на 1 га ріллі змінюється в межах від 1:2 до 1:10 для різних типів ґрунтів за даними адміністративних районів.[32]

В основу економічної оцінки земель покладені співвідношення вартості зробленої продукції і розмірів виробничих витрат на одиницю площі, використовуваної під окремими сільськогосподарськими угіддями і вирощуваними культурами. Як кінцеві показники оцінки приймають диференціальний дохід, чи диференціальну земельну ренту на 1 га посівів окремих культур, загальної площі ріллі і багаторічних насаджень, природних кормових угідь. Економічна оцінка земель, що виражає їх порівняльну потенційну ефективність, складає основу земельного кадастру, матеріали якого використовують для диференційованого оподаткування, здачі землі в оренду, її купівлі-продажу, а також для удосконалювання територіальної організації сільського господарства.[37]

Значення економічної оцінки земель різко зростає в умовах переходу до ринкових відносин, введення різних форм власності, обґрунтованої диференціації земельного податку, розробки шляхів удосконалювання територіальної організації господарства і підвищення його ефективності з народногосподарських позицій.

Таким чином, господарська оцінка природного середовища вимагає застосування комплексного підходу на основі спільного використання економічних і екологічних критеріїв з метою підвищення ефективності виробництва і гармонійного розвитку ландшафтної сфери.

Взаємини природного середовища і культурних рослин історично змінюються в результаті, як регулювання впливу різних компонентів

ландшафту в процесі меліорації земель, так і перетворення видів і сортів самих рослин на основі досягнень генетики і селекції. Важливу роль у розвитку спрямованої селекції культурних рослин зіграло відкриття Н.І.Вавіловим закону гомологічних рядів у спадкоємній мінливості і виявлення центрів походження культурних рослин. Сучасні досягнення молекулярної біології і генетики відкривають нові можливості для спрямованої зміни властивостей культурних рослин і створення більш продуктивних сортів на основі гібридизації і генної інженерії.[41]

Україна характеризується високим ступенем освоєння земельного фонду; на *сільськогосподарські угіддя* припадає 60% його площі. Характерною рисою структури сільськогосподарських угідь України є загальна висока питома вага розораних земель (80%), а в Кіровоградській, Вінницькій і Тернопільській областях він складає близько 90%. Інші площі використовуються під багаторічні насадження (1,5%), сінокоси (3,1%) і пасовища (11%). На структуру сільськогосподарських угідь впливають природні, економічні і соціальні фактори. Так, землі лісостепової зони розорані на 85,4%, землі Полісся – на 68,9% (тут майже третину площі сільськогосподарських угідь займають природні кормові угіддя).[13]

Спираючись на дані Управління статистики України щодо складу земельних площ країни, можна стверджувати, що у 2018 р. основну частину, більше 70 %, складають сільськогосподарські землі, ліси та лісовкриті площі займають 17,5 % і по 4 % площі водних об'єктів та забудовані землі. Такі розрахунки дозволяють зробити висновок про аграрне спрямування України, схожа структура розподілу земельного фонду спостерігається і в Сумській області. [22]

Земельні площі Сумської області налічують 2383,2 тис. га, понад 71% земель використовується у складі сільськогосподарських угідь, у природному стані (ліси, водні об'єкти, болота) знаходиться 23,1 %, з яких 19,2 % припадає на площу під лісами. Надмірна розораність території є одним з головних чинників, які дестабілізують екологічну ситуацію в області. Крім

того, сільськогосподарські землі зазнають забруднення промисловими та побутовими відходами, пестицидами та іншими хімічними речовинами, нафтою та нафтопродуктами, а також ущільнюються від застосування ґрунтообробної техніки та підтоплюються.[25]

Основу посівних площ України складають посіви зернових культур (56%). Вони відіграють провідну роль у всіх областях України, особливо тих, що розташовані у степовій і лісостеповій зонах.

За площею сільськогосподарських угідь Україна посідає одне з перших місць у світі. Найбільшу площу посівних земель займають посіви зернових культур, особливо озимої пшениці. Вирощування зернових культур має широтну зональність.

Таким чином в Україні добре розвинуто і рослинництво і тваринництво. В Україні вирощують усі сільськогосподарські культури помірного поясу, а головна галузь тваринництва України – скотарство. Протягом всього періоду розвитку рослинництва важливу роль відіграло те, наскільки раціонально функціонує галузь рослинництва у відповідності до галузі тваринництва, які в природі не можуть раціонально розвиватися незалежно одне від одного.

В наш час в Україні все гостріше постає проблема нераціонального підбору галузей рослинництва та тваринництва одна одній. Адже внаслідок недостатньої державної підтримки сільськогосподарські підприємства України здебільшого спеціалізуються на виробництві лише продукції рослинництва або тваринництва, що є не правильним, проте економічно вигідним видом діяльності. Більшість сільськогосподарських фірм повністю відмовилися від виробництва продукції тваринництва, внаслідок чого земля, на якій вирощуються сільськогосподарські культури, в недостатній мірі забезпечується органічними добривами, натомість відбувається перенасичення мінеральними добривами, що супроводжується недоотриманням врожаїв чи, того гірше, виснаженням земельних угідь.

Ще однією проблемою розвитку галузі рослинництва є спеціалізоване вирощування лише певних видів культур, внаслідок чого підприємства не дотримуються сівозмін, тобто протягом короткого періоду відбувається повне виснаження земель, зміна їх природного складу, після чого дана земля стає непридатною для вирощування продукції рослинництва, а її відновлення потребує дуже багато часу.

Стратегія розвитку АПК України має бути підпорядкована одній меті - ефективному забезпеченню потреб населення в продуктах харчування та реалізації експортного потенціалу регіонів зон держави. Важливу роль у розробці стратегії відіграє прогнозування, роль якого, як відзначає В.М. Нелеп, полягає не в розв'язанні конкретних проблем, тобто поєднанні знань із діями, що є функцією планування, а лише у виявленні найважливіших проблем, з якими зіткнеться суспільство в перспективі, імовірних методів, строків і результатів їх розв'язання різними способами, оцінка ефективності того чи іншого варіанта. Його роль полягає також у тому, що б значно скоротити ділянку невизначеності, окреслити межі реалістичних завдань і цілей плану.

У нинішніх умовах особливого значення набуває зернопродуктовий комплекс, який розв'язує стратегічне завдання щодо забезпечення населення хлібом, а тваринництва - зернофуражними ресурсами. Сучасна аграрна політика спрямована на стабільне виробництво зерна - 35 - 40 млн т на рік.

В основу розробки прогнозу розвитку зернової галузі в аграрних підприємствах покладено такі передумови:

- переведення на нову технологічну основу вирощування зернових культур за рахунок поступового нагромадження аграрними товаровиробниками необхідних матеріальних ресурсів;
- інтенсифікація виробництва зерна та його раціональне розміщення у регіоні по мікронах і типах господарств.

Розвиток зернового господарства відбувається на основі підвищення економічної ефективності виробництва зерна за допомогою інтенсифікації

виробництва. За цих умов забезпечується збільшення валової і товарної продукції зернових культур, зміцнюється матеріально-технічна база галузі. Зернове господарство – високо механізована галузь, завдяки впровадженню інтенсивних технологій виробництва та підвищенню врожайності зернових культур продуктивність праці тут закономірно і постійно зростає.

Важливим показником інтенсифікації виробництва зерна є собівартість продукції. Вона відображує якість роботи господарств і значною мірою визначає рівень його доходності протягом років, собівартість 1 ц зерна постійно зростає.

Більше половини всіх витрат на виробництво зерна припадає на оплату праці, вартість насіння і добрив, а також на витрати на утримання о/з. Витрати на оплату праці в структурі собівартості 1 ц зерна (без кукурудзи) в с/г підприємствах України становлять 23,9%. Питомі витрати на оплату праці в зерновому господарстві фермерських господарств порівняно менші. Що зумовлено її вищою продуктивністю.[15]

Витрати на добрива у виробництві зерна невеликі і становлять 12-15%. З інтенсифікацією зернового господарства вони зростатимуть, що пов'язано із збільшенням кількості використовуваних добрив. А також їх значним подорожчанням. У цих умовах, незважаючи на підвищення врожайності зернових культур, економічна ефективність використання добрив може знижуватись.[24]

1.2 Сутність і поняття економічної ефективності виробництва, система показників ефективності виробництва сільськогосподарської продукції

Економічна ефективність як категорія політичної економії відносно сільського господарства означає отримання *максимального* об'єму необхідної суспільству сільськогосподарської продукції з кожного гектару

землі при найменших затратах суспільної праці на виробництво одиниці продукції.[1,55,57,58,59,60,61,63,65]

Збільшення ефективності сільськогосподарського виробництва – одна з найважливіших економічних проблем.

Ефективність виробництва виявляється в кінцевих результатах. Вона є тією формою, де реалізується мета суспільного виробництва. Вона показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва, живої праці, а також сукупних вкладень. Щоб краще зрозуміти це поняття, потрібно спочатку розібратися в таких поняттях, як ефект і економічна ефективність.

Ефект – це результат тих чи інших заходів, здійснюваних у сільськогосподарському виробництві. Він характеризується збільшенням урожайності сільськогосподарських культур, приростом продуктивності худоби і птиці.

Економічна ефективність виробництва визначається відношенням одержаних результатів до витрат засобів виробництва і живої праці.

Ефективність виробництва – це узагальнююча економічна категорія, якісна характеристика якої відображується у високій результативності використання живої і уречевленої праці в засобах виробництва нерозривно пов'язана з необхідністю повнішого задоволення матеріальних і духовних потреб населення. У зв'язку з цим підвищення ефективності суспільного виробництва є збільшення обсягів сукупного продукту та національного доходу для задоволення потреб безпосередніх виробників і суспільства в цілому при найменших сукупних витратах на одиницю продукції.[16]

Економічна ефективність галузі сільського господарства має певні особливості.

Для досягнення високоефективного господарювання особливе значення має земля, тобто вона виступає в ролі головного засобу виробництва, а в тваринництві – продуктивна худоба. Тому оцінка корисного ефекту в сільськогосподарському виробництві завжди стосується земельної площі або поголів'я продуктивної худоби і співвідноситься з ними.

Економічна ефективність сільськогосподарського виробництва означає одержання максимальної кількості продукції з одного гектара земельної площі, від однієї голови худоби при найменших затратах праці і коштів на виробництво одиниці продукції. Ефективність сільського господарства включає не тільки співвідношення результатів і витрат виробництва, в ній відбиваються також якість продукції і її здатність задовольнити ті потреби споживача, які є найбільш характерними. Але при підвищенні якості сільськогосподарської продукції виникає потреба у додаткових затратах живої і уречевленої праці та грошових коштах.[46]

Сільське господарство має значний обсяг діючих виробничих фондів. Тому поліпшення використання їх є одним з найважливіших завдань. І завдяки правильному використанню виробничих фондів буде підвищуватися ефективність сільськогосподарського виробництва. Суть її підвищення полягає в тому, щоб на кожну одиницю витрат (матеріальних, трудових і фінансових) досягти істотного збільшення обсягу виробництва продукції, необхідної для задоволення матеріальних і духовних потреб суспільства.

Економічну ефективність виробництва оцінюють за допомогою критерію, який зумовлюються дією економічних законів і характеризує ефективність з якісного боку. Це властивість і якість ефективності, що є основним принципом оцінки. Вихідним критерієм народногосподарської ефективності виробництва є обсяг національного доходу з розрахунку на душу населення при найменших затратах живої і уречевленої праці. Критерієм економічної ефективності с.-г. виробництва є збільшення маси чистої продукції при найменших затратах праці на її одиницю.

Підвищення економічної ефективності сільського господарства сприяє збільшенню доходів підприємств, що є основою розширення і вдосконалення виробництва, підвищення оплати праці і поліпшення культурно-побутових умов працівників цієї галузі.

В ефективності виробництва відображується вплив комплексу взаємопов'язаних факторів, які формують її рівень і визначають тенденції

розвитку. Система показників економічної ефективності дозволяє провести комплексний аналіз та зробити висновки про основні напрямки підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Аналіз ефективності виробництва повинен проводитися з урахуванням кліматичних умов за тривалий час, тобто за декілька років.

Система показників виробництва продукції на підприємстві включає такі показники як: урожайність, затрати праці на одиницю продукції, рівень товарності, рівень рентабельності виробництва, рівень рентабельності продажу, собівартість виробництва одиниці продукції, ціна одиниці продукції, прибуток на одиницю продукції та на 1га посіву культури.[42]

Урожайність – дає змогу оцінити ефективність виробництва продукції рослинництва. Вона впливає на валовий збір продукції рослинництва. Урожайність визначається кількістю зібраних центнерів певної продукції з 1 га площі посіву і свідчить про ефективність використання землі:

$$Y = BЗб / S, \quad (1)$$

де: Y - урожайність, ц/га;

$BЗб$ – валовий збір, ц

S – площа посіву, га

Продуктивність праці – це здатність живої праці створювати в певних умовах якусь кількість споживчої вартості за певний проміжок часу або виконувати певний обсяг роботи чи послуг.

Для характеристики продуктивності праці використовують систему показників, які поділяються на прямі (основні або повні) і допоміжні (побічні, неповні).

Розрахунок показників продуктивності праці на виробництві однорідної продукції (зернових, кукурудзи, молока і т.д.) проводиться в натуральному виразі, а якщо береться кілька видів продукції однієї культури, групи галузей чи господарства в цілому, то – у вартісному.

До основних показників продуктивності праці відносять :

- виробництво продукції з розрахунку на один людино-день (людино-годину) або 1 середньорічного працівника;
- трудомісткість продукції – затрати праці на одиницю конкретного виду продукції.

Допоміжні (неповні) показники характеризують витрати праці не на одержання продукції, а на виконання обсягу відповідного виду робіт. До цих показників відносяться:

- затрати праці на 1 га посіву окремих культур;
- обсяг с.-г. робіт, виконаних за одиницю часу;
- затрати праці на виконання окремих операцій;
- виконання норм виробітку на окремих видах робіт;
- навантаження посівних площ с.-г. культур.

$$Pn = M / T, \quad (2)$$

де : Pn – продуктивність праці;

M – маса (обсяг) виробленої продукції;

T – робочий час.

Собівартість – це грошовий вираз поточних витрат підприємства на виробництво і реалізацію одиниці продукції. Собівартість є виробнича і повна. Виробнича собівартість визначається сумою витрат на виробництво продукції, її транспортування і зберігання в межах господарства. Повна собівартість включає виробничу і витрати господарства на реалізацію продукції. Собівартість обчислюється як відношення витрат підприємства до обсягу виробленої продукції.

$$C = \text{Вит } P / M, \quad (3)$$

де : C –собівартість;

$\text{Вит } P$ – витрати підприємства.

Ціна – це грошовий вираз вартості товару (робіт або послуг). Вона завжди коливається навколо ціни виробництва. Визначається під впливом багатьох факторів, а також залежно від цілей, які перед собою ставить господарство. Ціна на будь-який товар складається з окремих елементів.

Основними з них є собівартість і прибуток. Їх наявність у ціні є обов'язковою. Крім того, до складу ціни можуть входити:

- акцизний збір;
- податок на додану вартість;
- націнки постачальницько-збутових організацій;
- торговельні надбавки або знижки.

На рівень цін впливають також : державне регулювання цін, якість товару, співвідношення попиту і пропозиції, конкуренція тощо.

В умовах розгортання світової продовольчої кризи та посилення глобалізаційних процесів особливої актуальної набуває завдання реформування стратегії розвитку внутрішнього зернового ринку як основи вітчизняного АПК у відповідності до ключових соціально-економічних пріоритетів національної аграрної політики. Вектори впливу деяких зовнішніх погроз на відтворювальні процеси складових секторів ринку зернових культур наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Вплив зовнішніх погроз на розвиток зернового ринку України

Погрози	Ланцюговий вплив на відтворювальні процеси
1. Неконтрольоване зростання експорту екологічно чистих українських зернових культур	1. Моновиробництво експортноорієнтованих культур 2. Недостатність власної сировинної бази для підприємств переробної промисловості 3. Імпорт сировини (зернових і насінневого матеріалу) та готової продукції (макаронні вироби, крупи тощо) 4. Підвищення собівартості переробної продукції, зниження її конкурентоспроможності, посилення імпортозалежності держави
2. Домінування іноземних ТНК серед експортерів українського зерна	1. Посилення цінової залежності аграрного сектору від політики зерноекспортерів, що реалізують інтереси своїх держав 2. Нерівнозначність експортних і світових цін українського зерна 3. Переважаючі інвестиції у розвиток портової інфраструктури, занепад зернопереробного підкомплексу, деградація ґрунтів
3. Неефективність державної підтримки в умовах обмежень СОТ	1. Неефективна діяльність державних агентів на зерновому ринку 2. Невірний вибір пріоритетів у межах фінансування заходів «жовтої скриньки», недостатність фінансування «зелених» програм 3. Непристосованість діючих методологічних засад державного регулювання до принципів СОТ

Практика свідчить, що сировинна орієнтація українського агроекспорту поступово призводить до моно виробництва експортно-орієнтованих культур, імпорту сировини для переробних підприємств або готової продукції, знижуючи їх конкурентоспроможність та посилюючи імпорто - залежність держави (табл. 1.1). З іншого боку, домінування іноземних ТНК серед експортерів українського зерна породжує незбалансовані співвідношення між внутрішніми, експортними та світовими цінами культур, генеруючи втрати аграріїв, переробних підприємств та держави за відсутності дієвого механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів ринку. Негативний вплив перших двох погроз на відтворювальні процеси ринку покликана нейтралізувати державна підтримка аграрного сектору, однак її неефективність, породжена недосконалістю та невірним вибором регуляторних заходів в умовах СОТ, формує ще одну погрозу для стабільного розвитку зернового ринку країни.[31]

Внутрішні фактори, що впливають на рішення про встановлення ціни на продукцію рослинництва, включають в себе: маркетингові цілі сільськогосподарського підприємства, стратегію маркетингового комплексу, розмір витрат на виробництво зерна та організацію діяльності, витрати на організацію технологічних процесів та ін..

Маржинальний дохід - це різниця між виручкою від реалізації і пропорційно-змінними спеціальними затратами. Розмір маржинального доходу показує, наскільки підвищиться загальний дохід при розширенні виробничого процесу на одну одиницю за умови, що всі необхідні постійні виробничі ресурси є в розпорядженні.

Поріг виробництва являє собою всі змінні витрати кожної виробленої одиниці продукції. Поріг виробництва розраховують як суму змінних спеціальних витрат виробництва (вартість побічної продукції не враховується), заробітної плати з нарахуваннями та альтернативних витрат.

Поріг рентабельності являє собою загальні витрати кожної виробленої одиниці певної продукції (середні витрати). Визначення цього показника

вимагає розрахунку повних витрат. Якщо ринкова ціна продукції перевищує виробничі витрати, то отриманий надлишок є прибутком підприємця.

Окупність виробничих ресурсів являє собою винагороджуваність даних ресурсів через виробничі процеси. За одиницю приймається або одиниця виробничого процесу (грн/га) або одиниця ресурсу (грн. / люд.-год., грн/100грн., грн/га). Розрахунок окупності ресурсу здійснюється так:

$$OP = B - Z \quad (8)$$

$$OP_{од} = OP / P \quad (9)$$

де: B – виручка від реалізації;

Z – усі затрати, крім затрат самого ресурсу;

OP – окупність ресурсу на 1 га;

$OP_{од}$ - окупність ресурсу на одиницю ресурсу;

P – кількість використовуваного ресурсу.

Фактори впливу на підвищення ефективності вирощування і реалізації продукції рослинництва

Сільське господарство виробляє не тільки основні харчові продукти, а й сировину для переробних виробництв. При переробці доброякісного сировини збільшується вихід продуктів хорошої якості, розширюється їх асортимент.

Однак через невміле поводження з продуктами під час збирання і в післязбиральний період знижується їх якість, що обмежує використання сировини за призначенням.

Загалом на якість продукції рослинництва, а отже і на ціну відповідно, впливають такі фактори:

- Посівний матеріал (вид, сорт, підготовка насіння до посіву, клас насіння за ГОСТ);
- Умови вирощування (географічне положення, ґрунт, сівозміни, добрива, зрошення, ураження хворобами і шкідниками, метеорологічні умови);

- Умови збирання врожаю (терміни і способи збирання, стан і режими експлуатації технічних засобів, погода);
- Транспортування врожаю (види і стан транспорту, тари, відстані перевезення, погодні умови);
- Первинна обробка (своєчасність види і способи обробки, режими роботи машин, погодні умови);
- Зберігання врожаю (підготовка до зберігання, способи зберігання і типи сховищ, режими зберігання, організація контролю);
- Переробка на підприємствах (рецептура, що застосовується апаратура, технологічна схема процесу).[9]

1.3 Розвиток та функціонування галузі рослинництва в Сумській області

Перед суспільством в усі часи виникала проблема раціонального використання природних ресурсів, у тому числі і земельних, вирішення якої давало б змогу максимально задовольнити матеріальні і духовні потреби людини. Така проблема виникає і на сучасному етапі розвитку на будь-якому рівні – державному, регіональному і локальному. Сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів.

Серед загальної кількості природних ресурсів України земельні ресурси займають особливе місце, зокрема, унікальні чорноземи по праву вважаються джерелом державного багатства. На сучасному етапі розвитку земельні ресурси розглядаються як еколого - економічна категорія, що виражає безпосередній зв'язок природи з діяльністю людини.

Раціональне землекористування означає максимальне залучення до господарського обігу всіх земель та їх ефективного використання за основним

цільовим призначенням, створення найсприятливіших умов для високої продуктивності сільськогосподарських угідь і одержання на одиницю площі максимальної кількості продукції за найменших витрат праці та коштів. На жаль, сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафтів. Великою проблемою агропромислового виробництва залишається використання в господарському обігу деградованих і малопродуктивних земель.[3]

Більша частина Сумської області знаходиться в лісостеповій зоні, яка є сприятливою для розвитку сільськогосподарського виробництва. Проте, надмірне антропогенне навантаження на земельні ресурси у більшості областей Лісостепу, у т. ч. і в Сумській області, привело до порушення оптимальних, екологічно обґрунтованих співвідношень земельних угідь.

Таблиця 1.2

Розподіл земельного фонду Сумської області за функціональним використанням

Види угідь	Роки						Відхилення 2019 від 2017 р, %
	2017		2018		2019		
	всього, тис га	питома вага, %	всього, тис га	питома вага, %	всього, тис га	питома вага, %	
Сільськогосподарські угіддя, всього	1710,5	71,8	1703,0	71,4	1699,8	71,3	-0,6
у т. ч.							
рілля	1317,8	55,3	1234,2	51,8	1227,4	51,5	-6,8
сіножаті	196,1	8,2	275,8	11,6	280,8	11,8	+43,3
пасовища	171,7	7,2	168,3	7,1	167,0	7,0	-2,7
Всього угідь	2383,2	100,0	2383,2	100,0	2383,2	100,0	-

Дані таблиці 1.2 свідчать про те, що у Сумській області в загальній площі 2383,2 тис. га доля ріллі складає 51,5% (1227,4 тис. га) та 72,2% від площі сільськогосподарських угідь. Сіножаті, і пасовища займають лише 26,3% сільськогосподарських угідь.. Варто відмітити, що у 2019 році частка земель сільськогосподарського призначення зменшилась на 0,6% і склала

71,3% (1699,8 тис. га). Основною причиною таких змін є кризові явища в економіці, внаслідок яких сільськогосподарське виробництво залишається інвестиційно не привабливим, що позначається на залученні земельних ресурсів у господарський обіг.

У складі орних земель Сумської області 69,5% становлять чорноземи та темно-сірі опідзолені ґрунти, які є найбільш родючими у світі. Маючи у своєму потенціалі ґрунти такої родючості, Сумська область може і повинна зайняти передові позиції лідера у виробництві рослинної та тваринної продукції. На жаль, переважно екстенсивний напрям використання земельних ресурсів, їх безплатність для всіх землекористувачів, відсутність надійного господаря і дбайливого власника землі призвели до гострої еколого - економічної кризи у землекористуванні Сумської області. Основними причинами погіршення екологічного стану земельних ресурсів є безпідставне залучення до використання у складі орних деградованих і малопродуктивних земель, включаючи прируслові луки, пасовища та схили, порушення ґрунтозахисних технологій обробітку ґрунту.

Для детальнішої характеристики використання сільськогосподарських угідь розглянемо, як змінювалася в динаміці частка земельних площ під сільськогосподарськими культурами (табл. 1.3)

Таблиця 1.3

Посівні площі основних сільськогосподарських культур

Назви культур	Розмір посівних площ, тис. га				Відхилення 2019 від 2016, +/-
	2016	2017	2018	2019	
Зернові та зернобобові	553,9	667,5	664,8	616,9	+63,0
Технічні культури	128,4	131,6	125,8	187,1	+58,7
Картопля і овочево-баштанні культури	74,6	74,1	74,3	73,8	-0,86
Кормові культури	142,2	121,5	116,4	112,4	-29,8
Площа чистих парів	55,2	41,7	68,3	48,1	-7,1
Всього посівна площа	899,1	994,7	981,3	990,2	+91,1

З даних таблиці 1.3 відмічаємо, що протягом досліджуваного періоду зайнята земельна площа під посівами сільськогосподарських культур мала

тенденцію до зростання. Найбільша зайнята площа спостерігалася в 2017 році та складала 994,7 тис. га. Найбільша частина сільськогосподарських угідь припадає на посіви зернових та зернобобових культур, що пояснюється найвищим рівнем рентабельності їх виробництва у порівнянні з іншими культурами. Проте, площі під зерновими та зернобобовими дещо скорочуються у 2018 та 2019 роках. Причинами такого скорочення можуть бути збільшення посівів технічних та баштанних культур як кращих попередників для посівів зернових в наступних роках. Також бачимо, що посіви кормових культур мають тенденцію до зниження протягом досліджуваного періоду, так загальна площа в 2019 році зменшилась на 29,8 тис. га. Площа чистих парів протягом досліджуваного періоду має коливаючий характер.

Аналізуючи розвиток галузі рослинництва в Сумській області протягом останніх років необхідно відмітити про обсяги валових зборів основних сільськогосподарських культур (табл. 1.4)

Таблиця 1.4

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції

Назви культур	Обсяги валового збору, тис. т				Відхилення 2019 від 2016, +/-
	2016	2017	2018	2019	
Зернові та зернобобові, в середньому по області, у т. ч.:	1288,5	2365,7	2013,0	1323,9	+35,4
пшениця озима	482,7	860,3	784,3	505,6	+22,9
жито озиме	40,8	99,5	96,7	36,4	-4,4
пшениця яра	38,9	45,0	46,9	30,3	-8,6
ячмінь ярий	299,8	470,3	371,9	201,8	-98,0
кукурудза на зерно	334,4	702,6	564,4	476,6	+142,2
овес	45,5	106,5	63,6	28,7	-16,8
просо	4,6	12,4	6,7	3,9	-0,7
гречка	24,6	39,7	30,9	12,5	-12,1
зернобобові	16,6	25,0	37,9	25,2	+8,6

Аналізуючи дані таблиці 1.4 необхідно зазначити, що підприємства Сумської області в основному спеціалізуються на виробництві зернових та зернобобових культур, про що свідчить найбільша частина їх виробництва.

Проте, у 2019 році виробництво зернових помітно зменшується, на 1041,8 тис га у порівнянні з 2017 роком. Така ж ситуація спостерігається і у 2016 році. Причинами такого низького рівня валових зборів зерна можуть бути несприятливі природно-кліматичні умови та кризові ситуації в економіці країни. Найбільшу питому вагу серед зернових займають озима пшениця, ярий ячмінь та кукурудза на зерно, так як виробництво саме цих культур найбільш вигідне для сільськогосподарських підприємств в наш час. Майже на одному рівні (за винятком 2016 року) знаходиться виробництво цукрового буряка та картоплі в області. Валові збори овочів та соняшнику мають коливаючий характер. Також можна відмітити поступове збільшення виробництва ріпаку, так як підприємства поступово переходять на вирощування цієї культури, як сировини для виготовлення альтернативних видів палива

Відомо, що основними критеріями у формуванні валових зборів сільськогосподарських культур є площа посівів та урожайність культур. Для детальнішої характеристики останньої розглянемо її зміни в динаміці протягом останніх років (табл. 1.5)

Таблиця 1.5

Урожайність основних сільськогосподарських культур

Назви культур	Урожайність с-г культур, ц/га				Відхилення 2019 від 2016, +/-
	2016	2017	2018	2019	
Зернові культури в середньому по області, у т. ч.:	24,2	35,7	30,6	22,1	-2,1
пшениця озима	28,8	39,2	34,9	22,5	-6,3
жито озиме	17,7	24,4	22,1	15,8	-1,9
пшениця яра	15,6	28,8	26,6	16,4	-0,8
ячмінь ярий	19,8	32,7	23,5	17,0	-2,8
кукурудза на зерно	38,0	49,3	52,5	34,9	-3,1
овес	15,7	25,6	18,4	12,6	-3,1
просо	12,2	17,3	15,4	12,8	+0,6
гречка	8,0	10,4	7,5	4,4	-3,6
зернобобові	12,9	21,3	18,1	11,1	-1,8

З даних таблиці 1.5 можна відмітити про різке зниження урожайності провідних культур області. Наприклад, урожайність озимої пшениці в 2019 році знизилась на 6,3 ц/га у порівнянні з 2016 роком, та аж на 16,7 ц/га у порівнянні з 2017. Така ж ситуація спостерігається і по інших видах зернових та зернобобових культур. Майже не змінюється урожайність олійних культур – соняшнику та ріпаку, а також картоплі та овочів, проте рівень урожайності останніх не є оптимальним, судячи з біологічно можливого.

Такі зміни в урожайності сільськогосподарських культур пов'язані з несприятливими природно-кліматичними умовами, що склалися на території протягом досліджуваного періоду, а також можливе недовнесення органічних та мінеральних добрив від посіви, неправильне застосування сівозмін, а також опущення певних технологічних операцій в процесі вирощування тих чи інших культур, пов'язане зі спробами зменшення витрат на виробництво. В будь-якому випадку такі дії не мають позитивного впливу на урожайність, а в результаті і на валові збори продукції рослинництва, тому підприємствам слід дотримуватися технологічних вимог та детальніше планувати послідовність тих чи інших технологічних операцій.

Як говорилося вище, урожайність сільськогосподарських культур напряду залежить від кількості внесених органічних та мінеральних добрив під посіви. Дані про кількість внесених добрив під посіви в області наведені в табл. 1.6.

З даних таблиці 1.6 спостерігаємо, що протягом досліджуваного періоду кількість мінеральних добрив мала тенденцію до зростання. В 2019 році їх кількість збільшилася на 179,3 тис. ц, в порівнянні з 2017. Проте, найменший обсяг міндобрив був внесений в 2016 році, найвищий – в 2017. Проте, дещо знизився розмір площі, на якій ці добрива були внесені. Так, наприклад, в 2019 році розмір удобреної площі, у порівнянні з 2017 роком, знизився на 58,3 тис. га.

Внесення добрив під сільськогосподарські культури

Показники	Роки				Відхилення 2019 від 2016, +/-
	2016	2017	2018	2019	
Загальна посівна площа, тис. га	702,6	799,1	785,9	798,3	+95,7
Мінеральні добрива					
Внесено в поживних речовинах, тис ц	322,6	525,2	436,7	501,9	+179,3
Удобрена площа, тис га	417,2	600,0	455,5	541,7	+124,5
Частка удобреної площі, %	59,0	75,0	58,0	68,0	+9,0
Органічні добрива					
Внесено в поживних речовинах, тис ц	872,8	716,6	669,4	432,7	-440,1
Удобрена площа, тис. га	49,0	39,8	32,8	24,2	-24,8
Частка удобреної площі, %	7,0	5,0	4,0	3,0	-4,0

Якщо ж говорити про кількість внесених органічних добрив, то спостерігаємо стрімке зниження її кількості на 440,1 тис т в 2019 році у порівнянні з 2016 р. Також знизилась удобрена площа, на 24,8 тис. га в 2019 році по відношенню до 2017 р. Таке стрімке зниження обсягу внесених органічних добрив пов'язане з тим, що більшість сільськогосподарських підприємств Сумської області відмовилися від виробництва продукції тваринництва, так як в останні роки вона стала економічно не вигідною, через це кількість органічних добрив значно скоротилася, що негативно вплинуло на зміну рівня урожайності сільськогосподарських культур.

Загалом, стан галузі рослинництва, що склався на даному етапі, не можна вважати оптимальним, про що свідчать проаналізовані вище показники. Тобто, розвиток галузі потребує подальшого вдосконалення та правильної організації. Особливого значення набуває питання реалізації продукції, яке об'єктивно відбиває умови виробництва, планування, рівня урожайності як основного показника галузей рослинництва. Перед плануванням посівних площ необхідно провести економічну оцінку сільськогосподарських культур з метою визначення найбільш ефективних, щоб по можливості розширити їх посівні площі.

Основою підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є підвищення врожайності сільськогосподарських культур. Це можливо досягнути лише завдяки запровадженню інтенсивної технології виробництва. Суть якої полягає в оптимізації умов вирощування на всіх етапах росту й розвитку рослин, розміщенні культур після кращих попередників, вирощуванні інтенсивних сортів, застосуванні добрив з розрахунку на заплановану урожайність, використанні інтегрованої системи захисту рослин від бур'янів, хвороб та шкідників та ін..

РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ТОВ АФ «ХОРУЖІВКА»

2.1 Коротка організаційно - економічна характеристика підприємства

Товариство з обмеженою відповідальністю Агрофірма «Хоружівка» зареєстровано 21 лютого 2000 року. В господарстві діє колективна форма власності. Центральна садиба підприємства знаходиться в с. Хоружівка Недригайлівського району Сумської області. На території господарства розташовано 7 населених пунктів: Біж, Омелькове, Лаврове, Дараганове, Спартак, Хусь, Хоружівка. Центральна садиба (с. Хоружівка) знаходиться за 25 км від райцентру смт. Недригайлів і 110 км від обласного центру м. Суми. Найближча залізнична станція м. Ромни розташована на відстані 65 км від господарства. Найближчі районні центри - смт Недригайлів – 14 км, м. Ромни – 65 км, м. Білопілля – 55 км, м. Буринь – 45 км. Найближчі елеватори розташовані на ст. Біловоди – 65 км, в м. Ромни – 55 км.

Загальна чисельність людей, які проживають в селах на території господарства – 1100 осіб. Із них працюють в ТОВ АФ «Хоружівка» 319 осіб. З числа працюючих в господарстві 13,4% - люди віком 18 – 30 років, 27,8% - 30 – 40 років , 52,8% - старше 40 років (передпенсійного віку), 6% - працюючі пенсіонери. Віковий склад працівників господарства є досить перспективним. За сферами діяльності робітники розподіляються так (у % від загальної кількості працюючих).

- Рослинництво – 22;
- Тваринництво – 40;
- Сфера управління – 16;
- Допоміжні галузі – 22.

У зв'язку з щорічним зменшенням працездатного населення господарство переходить на виробництво продукції за інтенсивними енергозберігаючими технологіями.

Машинно-тракторний парк налічує 43 трактори, 5 зернозбиральних, 3 кормозбиральних комбайни, 36 автомобілів та достатню кількість ґрунтообробної техніки. Серед основних засобів значну частину займають об'єкти капітального будівництва, зокрема приміщення корівників, ремонтних майстерень, складів для зберігання зерна та ангарів для техніки.

Враховуючи велику зношеність МТП, в 2018 році значні кошти були направлені на придбання техніки, зокрема, куплено 6 тракторів ХТЗ-172, 5 «Білорусь 1221», 2 жатки, 2 зернозбиральних комбайни «Славутич», «Дон-1500», культиватори, сівалки, 4 агрегати для поверхневого обробітку ґрунту «Смарагд», «Рубін», «Компактор» та «Рубін» в агрегаті з сівалкою «Сапфір». Всього придбано техніки на суму понад мільйони гривень.

У 1996 році 1027 осіб отримали земельні сертифікати, а у 2000 році – Державні акти на право власності на землю. Середній розмір земельної ділянки - 4,66 га, її вартість - 36 тис. грн. В оренду до товариства здано 927 ділянок, загальною площею 4530 га. Власникам щорічно виплачується 1,5% вартості ділянки. Майнові паї здані в оренду товариству на правах спільної часткової власності цілісним майновим комплексом, на основі багатостороннього договору оренди. Середній розмір майнового паю - 7,4 тис. грн. За оренду майна в товаристві розраховуються сільгосппродукцією, коштами та шляхом надання послуг.

Основними видами виробничої діяльності агрофірми є:

- Рослинництво: виробництво зерна, технічних та кормових культур;
- Тваринництво: виробництво молока, м'яса ВРХ, свиней;
- Переробна діяльність: крупорушка, олійниця, міні комбікормовий цех, млин, пекарня.

Приділяючи велику увагу перспективам розвитку сільськогосподарського виробництва, спеціалісти товариства тісно співпрацюють з науковим закладами, науково-дослідними інститутами, головним селекційним центром України м. Переяслав-Хмельницький.

Усі площі в господарстві засіяні елітним насінням. Реалізується не лише продовольче та товарне зерно, а також і посівний матеріал зернових культур.

Земля - це головний засіб виробництва, без якого неможливий сам процес виробництва продукції рослинництва і тваринництва. Земля одночасно є предметом і засобом праці, а отже, і головним засобом виробництва. Земля значною мірою визначає темпи розвитку і рівень ефективності сільськогосподарського виробництва. Саме використання землі надає сільському господарству специфічних рис, яких немає у промисловості, транспорті, будівництві та в інших галузях господарства.

Розглянемо склад і структуру земельного фонду підприємства (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Склад та структура земельного фонду ТОВ АФ “Хоружівка”

Види угідь	2016			2017			2018			2019			2020			Відхилення, +/-
	Площа, га	Питома вага, %	В т.ч. взято в оренду	Площа, га	Питома вага, %	В т.ч. взято в оренду	Площа, га	Питома вага, %	В т.ч. взято в оренду	Площа, га	Питома вага, %	В т.ч. взято в оренду	Площа, га	Питома вага, %	В т.ч. взято в оренду	
Площа с-г угідь всього, га	11012	100	11012	8100	100	8100	9450	100	9450	10976	100	10976	8827	100	8827	-2185
в т.ч. рілля	10784	98	10784	7890	97	7890	9220	98	8940	10749	98	10749	8325	94	8325	-2459
землі с-г призначення	228	2	228	210	3	210	230	2	510	227	2	227	502	6	502	274

Аналізуючи склад та структуру земельних угідь, можна відмітити, що у 2020 році і порівнянні з 2018 спостерігається тенденція до зменшення площі сільськогосподарських угідь. Причинами зменшення сільськогосподарських площ є виведення з користування підприємства раніше взятих в оренду земельних угідь с . Смілого в розмірі більш ніж 2000 га у зв'язку з закінченням терміну дії орендного договору з пайовиками.

Як видно з даних таблиці, вся площа сільськогосподарських угідь, в т.ч. рілля стовідсотково знаходиться в оренді, тобто підприємство постійно виплачує землевласникам відсоток орендної плати.

Рівень розораності сільськогосподарських угідь становить 94%, тобто рілля площею 8827 га займає 94% від площі сільськогосподарських угідь підприємства. Протягом останніх п'яти років цей показник дещо змінювався. Рівень розораності в агрофірмі відповідає тим, що склалися у більшості підприємств зони Лісостепу, але його не можна вважати оптимальним. Якщо раніше оптимальною вважалася розораність на рівні 60 - 70%, то нині починають переорієнтовуватися на показники, що мають місце в західних фермерських господарствах, де розораність становить не більше 90%. Підприємства ж України, на жаль, не можуть дозволити собі знизити рівень розораності сільськогосподарських угідь, оскільки держава не в змозі стимулювати його зменшення виплатами компенсації. Щоправда, останніми роками площі, відведені під рілля в Україні помітно зменшилися, але причина тут інша – неспроможність сільгосппідприємств обробляти землю.

На підприємстві не приділяється значна увага щодо покращення родючості ґрунтів, не проводяться відповідні заходи (меліорація, осушування та ін..)

В подальшому господарству слід звернути увагу на покращення використання земельних площ, проводити відповідні заходи щодо підвищення родючості ґрунтів, адже від цього залежать подальші результати його діяльності.

Рівень ефективності діяльності підприємства можна також оцінювати за виробництвом та реалізацією товарної продукції, адже більшу частину доходів підприємство отримує саме від такої діяльності. Крім того, за структурою товарної продукції можна визначити виробничий напрямок діяльності підприємства та рівень його спеціалізації. Розглянемо склад та структуру товарної продукції по підприємству (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Склад та структура товарної продукції ТОВ АФ “Хоружівка”

Види продукції	2016		2017		2018		2019		2020		В середньому за 5 років	
	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %	Виручка, Тис. грн.	Питома Вага, %
Зернові та зернобобові	9483,5	65,9	8162,2	53,9	12558,7	62,9	5883,0	41,0	14979,1	61,4	10213,3	57,8
Соняшник	290	2,0	405,0	2,7	710,3	3,6	1345,7	9,4	2467,7	10,1	1043,7	5,9
Ріпак озимий	1440,6	10,0	1145,5	7,6	1776,9	8,9	350,2	2,4	139,6	0,6	970,6	5,5
Інша продукція рослинництва	66,9	0,5	983,1	6,4	164,2	0,8	108,1	0,8	167,4	0,7	297,9	1,7
Разом по рослинництву	11281	78,3	10695,8	70,6	15210,1	76,2	7687,0	53,6	17753,8	72,7	12525,5	70,9
Молоко	1652,1	11,5	1815,4	12,0	2369,4	11,9	3363,4	23,4	4086,5	16,7	2657,4	15,0
Приріст ВРХ (в живій масі)	898,4	6,2	1567,5	10,3	1531,4	7,7	1158,5	8,1	1869,9	7,7	1405,1	8,0
Приріст свиней (в живій масі)	421,6	2,9	746,0	4,9	386,1	1,9	509,2	3,5	181,5	0,7	448,9	2,5
Інша продукція тваринництва	85,8	0,6	240,9	1,6	398,0	2,0	1543,3	10,8	250,3	1,0	503,7	2,9
Разом по тваринництву	3057,9	21,2	4369,8	28,8	4684,9	23,5	6574,4	45,8	6388,2	26,2	5015,0	28,4
Всього по тваринництву і рослинництву	14338,9	99,6	15065,6	99,4	19895,0	99,7	14261,4	99,4	24142	98,9	17540,6	99,3
Промислова продукція	61,8	0,4	87,2	0,6	78,0	0,3	82,8	0,6	273,2	1,1	116,6	0,7
Всього по підприємству	14400,7	100	15152,8	100	19973,0	100	14344,2	100	24415,2	100	17657,2	100

Аналізуючи наведені розрахунки, можна відмітити, що, в середньому за п'ять років, найбільшу питому вагу в структурі товарної продукції займають зернові і зернобобові – 57,8%, молоко – 15,0%, Таким чином, в

досліджуваному господарстві склалася зернова спеціалізація з розвинутим виробництвом молока. За наведеною статистикою дане підприємство можна визначити як господарство з різко вираженою спеціалізацією, так як основний вид продукції займає майже 60 % від загального виробництва сільськогосподарської продукції.

Слід відмітити про поглиблення спеціалізації в молочнотоварному виробництві. Що стосується реалізації зернових та приросту ВРХ, тут відбувається коливаючий характер зміни виручки та її питомої ваги. Відбувається різке зростання виручки від реалізації молока та соняшнику в порівнянні з базисним роком.

Щодо продукції ріпаку в структурі товарної продукції рослинництва – відбувається зниження обсягів реалізованої продукції. Та в загальному плані обсяги товарної продукції рослинництва збільшуються в 2020, порівняно з 2016, в структурі продукції тваринництва також спостерігається тенденція до збільшення.

Основні і додаткові галузі підібрані раціонально, так як тваринництво в повному обсязі забезпечено зерно фуражем, що є цінною кормовою добавкою до раціону тварин. В свою чергу, побічна продукція тваринництва забезпечує норму внесень органічних добрив на поля.

Спеціалізація, яка склалася на підприємстві, відповідає природно-економічним умовам даного регіону. Можливим заходом щодо поглиблення спеціалізації може бути підвищення урожайності сільськогосподарських культур за рахунок використання міндобрив, так як органікою поля забезпечені в повному обсязі.

Трудові ресурси – це найважливіший фактор розвитку підприємства. Формування, розвиток і використання персоналу підприємства все в більшій мірі у сучасних умовах повинно будуватися лише за рахунок комплексного, системного аналізу. Основою збільшення виробництва сільськогосподарської продукції і підвищення матеріального добробуту населення є раціональне використання трудових ресурсів галузі. Вони є складовою частиною

продуктивних сил сільського господарства, а їх праця – вирішальним фактором сільськогосподарського виробництва.

Недостатнє забезпечення робочою силою може призвести до невиконання запрограмованого обсягу виробництва, а надлишок – до неповного її використання та зниження продуктивності праці. Тільки на основі аналізу трудових показників можливо своєчасно виявити помилки та негативні тенденції і прийняти оперативні заходи по їх усуненню. Дані про забезпеченість господарства трудовими ресурсами та рівень їх використання наведені у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3

Динаміка чисельності та використання трудових ресурсів в ТОВ АФ
«Хоружівка»

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2020 від 2016 р., +/-
Середньорічна чисельність працівників – всього, осіб	317	319	260	199	160	-157
Відпрацьовано 1 робітником в середньому по господарству, днів	283	276	284	265	271	-12
Коефіцієнт використання річного фонду робочого часу	1,02	1,01	1,03	0,96	0,84	-0,18
Виготовлено валової продукції в середньому на 1 працівника, тис. грн.	40,6	46,6	68,9	56,9	102,6	62,0

Аналізуючи дані таблиці 2.3, можна відмітити про зменшення середньорічної чисельності робітників на 157 чоловік. Таке зменшення кількості робочої сили стало наслідком зниження площі орендованої землі більш як на 2 тис. га, а також виходу на пенсію одних робітників та дефіцитом їх заміни молодими працівниками. Також констатуємо зменшення використання річного фонду робочого часу на 17,6 %.

Та не зважаючи на такі зміни в динаміці трудових ресурсів, продуктивність праці на підприємстві зростає, це супроводжується введенням нових ресурсозаощадливих технологій у виробництво, що

потребує значно меншої кількості робочої сили. Можливими заходами щодо закріплення робочої сили на селі може бути розширення виробництва та оптимізація галузей рослинництва та тваринництва в господарстві, а також стимулювання працівників до різних видів діяльності.

У процесі виробництва нарівні з предметами праці використовуються засоби праці, тобто основні засоби. До них відносяться машини, обладнання, інструменти, виробничий і господарський інвентар, інші знаряддя виробництва, за допомогою яких здійснюється виробничий процес. До засобів праці належать також будівлі, споруди, передавальні пристрої, транспортні засоби, які безпосередньо на предмети праці не впливають, а створюють необхідні умови для здійснення виробничого процесу. Засоби праці (основні засоби) на відміну від предметів праці беруть участь у процесі виробництва тривалий час, зберігаючи при цьому свою первісну форму. Для детальнішої характеристики агрофірми проаналізуємо забезпеченість її основними фондами та ефективність їх використання (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Оснащеність ТОВ АФ «Хоружівка» основними фондами та ефективність їх використання

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2020 від 2016 р., +/-
Фондозабезпеченість на 100 га, тис. грн	1,08	1,99	1,86	1,56	1,86	0,78
Фондоозброєність на 1 працюючого, тис.грн.	37,7	50,5	60,5	68,2	102,8	65,13
Фондовіддача, грн.	1,21	0,94	1,14	0,84	1,48	0,27
Фондоємність, грн	0,83	1,06	0,88	1,19	0,68	-0,15
Вироблено ВП у співставних цінах 2013р. на 1 працівника, тис.грн.	40,6	46,6	68,9	56,9	102,6	62,0
Рентабельність ОВФ, %	4,0	12,7	21,7	3,8	6,9	2,9 п.в.
Норма прибутку, %	2,4	6,1	12,5	1,9	3,3	0,9 п.в.
Інтегральний показник	-	4,13	1,42	0,24	2,16	-

Дані таблиці 2.4 показують, що протягом досліджуваного періоду на підприємстві спостерігалася тенденція до збільшення показників фондозабезпеченості, фондоозброєності та, що особливо важливо, фондівіддачі, а також обсяг валової продукції на одного середньорічного працівника.

Це свідчить про те, що за останні п'ять років в господарстві покращилася матеріально-технічна база, умови праці робітників, як результат, підвищився рівень інтенсивності і ефективності використання виробничих потужностей підприємства, а отже і рівень продуктивності праці.

Зменшення фондоємності на 18,1% у 2020 році порівняно з 2016 роком є позитивним явищем, оскільки означає зменшення суми коштів, необхідних для виробництва одиниці продукції, а отже і зменшення собівартості, та обсягів сукупних витрат.

Також з даних таблиці можна відмітити про раціональне використання основних виробничих фондів, що впливає зі збільшення темпів росту фондівіддачі та зі зниження темпів росту фондоємності, а також зростання рентабельності та норми прибутку, що є позитивним для подальшого розвитку підприємства.

Та в першу чергу про ефективну діяльність будь-якого підприємства можна говорити тільки після детального аналізу його економічних показників, величина яких є важливим етапом для подальшої співпраці підприємств з іншими респондентами економічної діяльності та для можливого вкладення капіталу інвесторами в розвиток даного господарства. Результатом отриманих показників виробничих ресурсів в операційному процесі є рівень показників ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва, які дають уявлення про загальний результат економічної діяльності підприємства. Розглянемо результати економічної діяльності підприємства (табл. 2.5)

Аналізуючи дані таблиці, констатуємо, що в цілому по господарству економічні показники протягом досліджуваного періоду залишалися досить

високими. Так можемо відмітити темпи приросту валової та товарної продукції на 69,5%. Та темпи росту обсягів валової та товарної продукції зростають значно меншими темпами, ніж забезпеченість підприємства виробничими ресурсами (землею, трудовими ресурсами). Проте, з розвитком ресурсозаощадливих технологій обсяги виробітку валової та товарної продукції на одного працівника значно зростають.

Таблиця 2.5

Результати економічної діяльності ТОВ АФ “Хоружівка”

Показники	2016	2017	2018	2019	2020	Відхилення 2020р. від 2016р.+/-
Валова продукція, тис грн	12859	14872	17914	11323	16416	3557,0
- на 100га с.-г. угідь, тис. грн.	116,8	183,6	189,6	104,9	186,0	69,2
-на 1 сер.річного робітника, тис.грн.	40,6	46,6	68,9	56,9	102,6	62,0
Товарна продукція, тис грн	14887	16113	20754	14857	25013	10126,0
- на 100га с.-г. угідь, тис. грн.	135,2	198,9	219,6	137,6	283,4	148,2
-на 1 сер.річного робітника, тис.грн.	47,0	50,5	79,8	74,7	156,3	109,4
Валовий прибуток, тис грн	3601,9	3656,0	2492	-1578	3113	-488,9
- на 100га с.-г. угідь, тис. грн.	32,7	45,1	26,4	-14,6	35,3	2,6
-на 1 сер.річного робітника, тис.грн.	11,4	11,5	9,6	-7,9	19,5	8,1
Чистий прибуток, тис грн	1877,0	1821	652	1084	531	-1346,0
- на 100га с.-г. угідь, тис. грн.	17,0	22,5	6,9	10,0	6,0	-11,0
-на 1 сер.річного робітника, тис.грн.	5,9	5,7	2,5	5,4	3,3	-2,6
Рівень сукупної рентабельності, %	12,3	24,7	3,1	5,6	2,0	-10,3

Але позитивних змін не відбувається в структурі валового прибутку ні в цілому, ні в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь, що є негативною характеристикою господарства. Тенденція зміни чистого прибутку в розрахунку на 1 працівника має коливаючий характер. Такі зміни

можуть бути пояснені зниженням урожайності продукції рослинництва та продуктивності голів тварин у зв'язку з несприятливими природно - кліматичними умовами та збільшення собівартості, причиною якої можуть бути інфляційні процеси. Щодо рівня сукупної рентабельності, то в 2020 році, в порівнянні з 2016, він значно знизився у зв'язку з кризовим положенням підприємства на ринку. Найнижчий рівень сукупної рентабельності спостерігався в 2018, що стало наслідком структурних змін в економіці країни.

2.2 Посівні площі, технологічні вимоги до вирощування, рівень урожайності зернової продукції

У загальному обсязі виробництва продукції у нашій країні рослинництво займає понад 80%. Період 2016-2020 характеризується зниженням виробництва продукції рослинництва в Україні. Поряд із скороченням посівних площ і падінням середнього рівня врожайності по країні на низьке виробництво рослинної продукції мали вплив і такі фактори:

- порушення сівозміни;
- неврегульованість питань землеволодіння;
- скорочення використання добрив;
- неякісний насіннєвий матеріал;
- погодні умови.

Згідно з попередньою офіційною статистикою, в минулому сезоні в Україні зібрано продукції рослинництва на 28% менше, ніж у 2017-2018 році.

В Україні найбільш сприятливими для вирощування продукції рослинництва є землі лісостепової зони, куди входять Черкаська, Кіровоградська, Запорізька, Вінницька, Луганська, Донецька, Дніпропетровська.[17]

У періоді 2016-2020 року спостерігався більш низький рівень цін на продукцію рослинництва у порівнянні з попереднім сезоном. Так, на початку сезону закупівельні ціни трейдерів знизилися.

Цьому сприяли такі фактори: зростання пропозицій продукції рослинного походження в період збирання в результаті збільшення врожайності, розширення посівних площ і прискорення темпів зростання. Наприклад, валовий збір зерна в цьому сезоні на рівні 20,5 млн. т у вазі після доробки; зниження цін на внутрішньому ринку зерна і досягнення паритету між внутрішніми й експортними цінами, чого не було в минулому сезоні.

Серед факторів росту цін на зерно можна виділити наступні:

- збільшення собівартості вирощування;
- підвищення попиту і цін на зерно на світовому ринку через ріст цін на мінеральні добрива та паливо;
- можливість експорту зерна з України у випадку сприятливої цінової кон'юнктури;
- жорсткість конкуренції між експортерами і переробниками.

Великого значення для оптимізації галузі рослинництва набуває аналіз посівних площ під сільськогосподарські культури, від використання яких в певній мірі залежить обсяг зібраного врожаю, а отже і прибутковість галузі в цілому. Вирощування сільськогосподарських культур потребує детального планування їх посівів та дотримання сівозмін задля забезпечення максимальних результатів при мінімальних затратах. Однією з причин кризового становища галузі рослинництва є недостатня увага при плануванні посівних площ сільськогосподарських культур.

Проведемо аналіз структури посівних площ сільськогосподарських культур на досліджуваному підприємстві протягом 2016-2020 років. (табл. 2.6)

Аналізуючи наведену структуру можна відмітити, що найбільшу питому вагу в структурі посівних площ займають зернові та зернобобові, з

яких найпоширенішою в господарстві є озима пшениця та кукурудза на зерно. Питома вага технічних культур складає 11% від загальних посівів сільськогосподарських культур. Загальна площа посівів зернових культур в динаміці протягом досліджуваного періоду має коливаючий характер. Протягом досліджуваного періоду відбувається скорочення вирощування таких культур як яра пшениця та ярий ячмінь, від вирощування гороху в 2020 році підприємство відмовилося повністю.

Таблиця 2.6

Структура посівних площ сільськогосподарських культур в ТОВ АФ «Хоружівка»

Культури	2016		2017		2018		2019		2020		Відхилення 2020 р від 2016 р, +/-
	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	Площа, га	Питома вага, %	
Зернові та зернобобові, всього, в т.ч.	5168	47,9	6327	80,2	5562	60,3	4876	45,4	5524	66,4	356
пшениця озима	2443	22,7	3254	41,2	2826	30,7	2925	27,2	2316	27,8	-127
пшениця яра	821	7,6	422	5,3	700	7,6	316	2,9	121	1,5	-700
жито	52	0,5	303	3,8	453	4,9	370	3,4	497	6,0	445
гречка	*	*	46	0,6	66	0,7	145	1,3	214	2,6	*
кукурудза на зерно	784	7,3	1098	13,9	302	3,3	311	2,9	1795	21,6	1011
ячмінь ярий	766	7,1	673	8,5	627	6,8	353	3,3	172	2,1	-594
горох	270	2,5	306	3,9	98	1,1	21	0,2	*	*	*
овес	*	*	35	0,4	105	1,1	115	1,1	309	3,7	*
інші зернові та зернобобові	32	0,3	190	2,4	385	4,2	320	3,0	100	1,2	68
Соняшник	102	0,9	472	6,0	319	3,5	462	4,3	588	7,1	486
Ріпак	170	1,6	355	4,5	538	5,8	150	1,4	60	0,7	-110
Кормові культури	5344	49,6	736	9,3	2801	30,4	5261	48,9	2153	25,9	-3191
Всього по рослинництву	10784	100	7890	100	9220	100	10749	100	8325	100	-2459

Також спостерігається збільшення посівів соняшнику в 2020 році в порівнянні з 2016 р майже в 4,5 рази, в той час як вирощування ріпаку скорочується майже на половину. Загалом, кількість площ, відведених під посіви сільськогосподарських культур зростає на 13,5 %, що говорить про розвиток галузі рослинництва, а деякі структурні зміни в посівах сільськогосподарських культур говорить про дотримання сівозмін.

Для детальнішого аналізу використання земельних ресурсів визначимо економічну ефективність основних продовольчих культур, використовуючи звітні дані про урожайність та трудомісткість праці в середньому за останні п'ять років та діючі реалізаційні ціни на продукцію зернової галузів господарства. (табл. 2.7)

Таблиця 2.7

Економічна оцінка основних продовольчих культур

Показники	В середньому за 2016-2020 рр.			ціна реалізації 1 ц, грн	Економічна ефективність культур			
	урожайність, ц/га	собівартість 1 ц, грн	затрати праці на 1 ц, люд-год		затрати на 1 га, грн	виручка на 1 га, грн	прибуток (збиток) на 1 га, грн	затрати праці на 1 га, люд-год
Зернові та зернобобові	28,4	60,93	1,1	114	1729,2	3235,3	1506,1	31,2

Аналізуючи наведені розрахунки, можна відмітити, що в середньому за п'ять років найвищий рівень урожайності мають зернові та зернобобові культури, також вони потребують найменших затрат праці, в порівнянні з вирощуванням технічних культур, зокрема ріпаку та соняшнику.

Та при найбільших затратах на 1 га найвищу прибутковість має соняшник, прибуток від його реалізації найвищий. Така тенденція пов'язана з розміром ціни на продукцію окремих видів сільськогосподарських культур, тобто прибутковість соняшнику, що пов'язана з високою ціною на його реалізацію.

Проаналізуємо загальну динаміку врожайності всіх основних сільськогосподарських культур зернового напрямку за період 2016-2020 рр., оскільки це один з визначальних факторів, що впливають на розмір валових зборів продукції рослинництва. (табл. 2.8)

Таблиця 2.8

Динаміка урожайності зернової продукції в ТОВ АФ «Хоружівка»

Показники	Урожайність с-г культур, ц/га					Відхилення 2019 до 2015, ц/га
	2015 р	2016 р	2017 р	2018 р	2019р.	
Зернові та зернобобові, в т. ч.	29,4	36,0	32,2	14,7	29,6	0,2
пшениця озима	31,3	33,6	40,0	14,9	19,5	-11,8
жито озиме	17,2	20,4	21,0	12,7	16,7	-0,5
пшениця яра	23,3	36,5	22,0	15,9	19,5	-3,8
ячмінь ярий	21,2	29,5	23,3	14,2	12,8	-8,4
кукурудза на зерно	45,1	57,9	43,4	26,4	55,2	10,1
овес	*	22,0	19,5	12,1	8,4	*
гречка	*	12,0	8,1	6,1	10,8	*
інші зернові та зернобобові	28,8	25,8	22,7	9,6	13,0	-15,8

З даних таблиці 2.8 відмічаємо про помітні зміни в динаміці урожайності продукції зерновиробництва протягом 2016-2020 рр. Найвищу врожайність мають зернові та зернобобові культури, проте коливання в їх динамічному ряду також мають найширшу амплітуду.

Найвищий рівень урожайності по більшості видам продовольчих культур спостерігається у 2018 році, що пов'язано зі сприятливими природно-кліматичними умовами того року. В загальному, протягом досліджуваного періоду рівень урожайності майже по всіх культурах знижується в 2020 році, в порівнянні з 2016 р (окрім соняшнику та кукурудзи на зерно), найбільшого негативного впливу зазнає озима пшениця та інші зернові та зернобобові культури.

Виходячи з проведених досліджень, можна сказати, що прибутковість галузі рослинництва напряму залежить від рівня урожайності сільськогосподарських культур, тому його оптимізації слід приділяти значну

увагу. Одним з таких способів є аналітичне вирівнювання урожайності сільськогосподарських культур.

Як зазначалося вище, урожайність зернових культур протягом досліджуваного періоду коливається найбільше, то в цьому випадку слушно провести вирівнювання динамічного ряду їх врожайності.

Таблиця 2.9

Допоміжні розрахунки для аналітичного вирівнювання урожайності зернових

Роки	Вироблено валової продукції на 1га площі, тис. грн.	Розрахункові величини			
		t	t ²	yt	\bar{y}_t
2015	29,4	-2	4	-58,8	32,56
2016	36,0	-1	1	-36,0	30,47
2017	32,2	0	0	0	28,38
2018	14,7	1	1	14,7	26,29
2019	29,6	2	4	59,2	24,2
$\Sigma_n = 5$	$\Sigma_y = 141,9$	$\Sigma_t = 0$	$\Sigma_t^2 = 10$	$\Sigma_{yt} = -20,9$	$\Sigma \bar{y}_t = 141,9$

Виявлення тенденцій розвитку в рядах динаміки урожайності є одним з головних методологічних питань і для цього використовують аналітичне вирівнювання рядів динаміки урожайності способом найменших квадратів. Його можна здійснити по прямій або будь – якій кривій лінії ,яка виражає залежність рівнів ряду динаміки від часу .

Наступним етапом нашого дослідження буде проведення вирівнювання динамічного ряду урожайності зернових культур в ТОВ АФ «Хоружівка», так як на їх вирощуванні і спеціалізується підприємство. (табл. 2.9)

Рівняння аналітичної прямої має наступний вигляд :

$$\bar{y}_t = a_0 + a_1 t$$

1) Знайдемо параметри рівняння шляхом вирішення наступної системи рівнянь :

$$\begin{cases} \Sigma_y = a_0 n + a_1 \Sigma t \\ \Sigma_{yt} = a_0 \Sigma t + a_1 \Sigma t^2 \end{cases}$$

При $\Sigma t = 0$, дана система матиме наступний вигляд :

$$\begin{cases} \Sigma y = a_0 n \\ \Sigma_{yt} = a_1 \Sigma t^2 \end{cases}$$

Звідси, $a_0 = \Sigma y / n$; $a_1 = \Sigma_{yt} / \Sigma t^2$.

$$a_0 = 141,9 / 5 = 28,38 \text{ (ц/га)}$$

$$a_1 = -20,9 / 10 = -2,09 \text{ (ц/га)}$$

Підставимо знайдені параметри у рівняння прямої :

$$y_t^- = 29,5 - 2,09t$$

Підставимо знайдені значення у рівняння прямої для знаходження вирівняного рівня урожайності.

$$\bar{y}_{2016} = 28,38 - 2,09 * (-2) = 32,56$$

$$\bar{y}_{2017} = 28,38 - 2,09 * (-1) = 30,47$$

$$\bar{y}_{2018} = 28,38 - 2,09 * 0 = 28,38$$

$$\bar{y}_{2019} = 28,38 - 2,09 * 1 = 26,29$$

$$\bar{y}_{2020} = 28,38 - 2,09 * 2 = 24,2$$

Фактичний та вирівняний обсяг рівень урожайності зернових більш наглядно продемонстровано за допомогою наступного графіка (рис. 2.1).

Отже, провівши аналітичне вирівнювання урожайності зернових можна сказати, що за період 2016-2020 р.р. спостерігалася тенденція до зниження рівня урожайності сільськогосподарських культур. Звичайно це не є позитивним фактором для господарства.

Для детальнішого аналізу зміни урожайності та валових зборів проведемо аналіз зміни плану посівних площ. Проаналізуємо вплив факторів на зміну валових зборів сільськогосподарських культур (табл. 2.10).

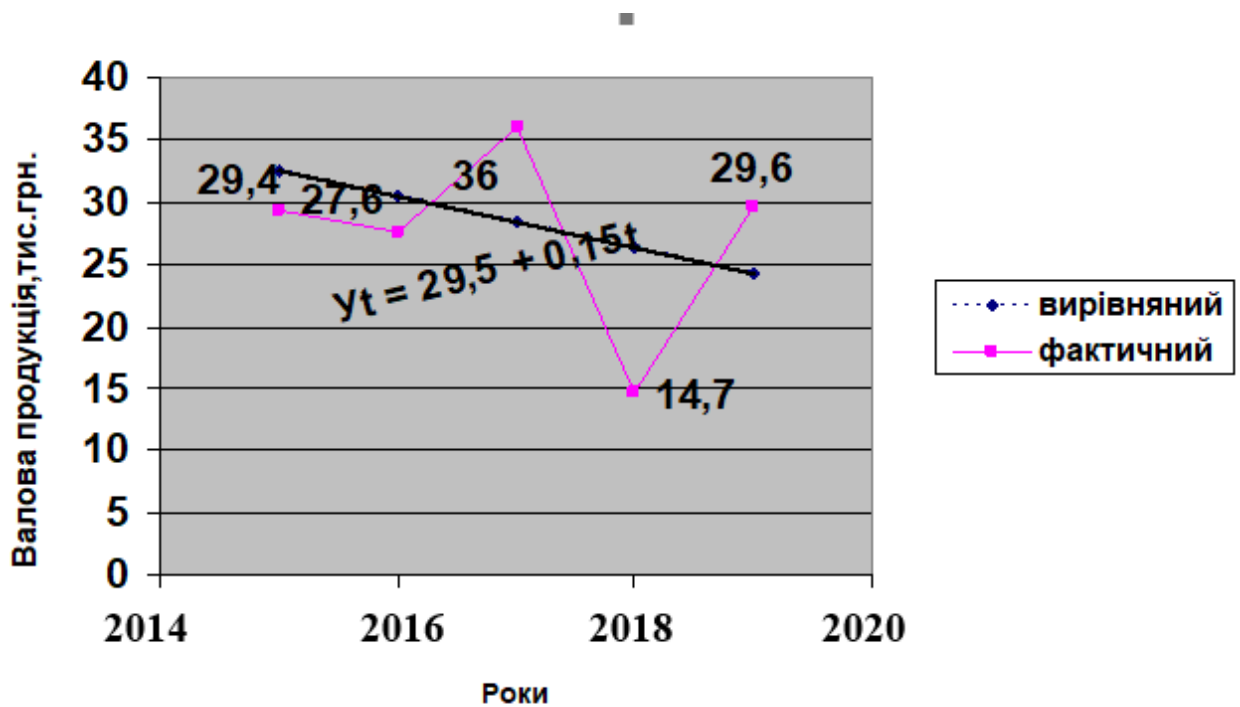

Рис. 2.1. Фактичний та вирівняний рівень урожайності зернових

Таблиця 2.10

Динаміка валових зборів та фактори, що впливають на їх зміну

Назва культур	Площа, га		Урожайність, ц/га		Валовий збір, ц			Відхилення 2020 р до 2016 р, +/-, ц		
	2016 р	2020 р	2016 р	2020 р	2016 р	УМОВНО	2020 р	всього	В т.ч. за рахунок зміни	
									площі	урожайності
Зернові та зернобобові	5168	5524	29,4	29,6	151791	162405,6	163309	11518	10614,6	903,4

Як бачимо з вище приведених розрахунків, в 2020 році спостерігається збільшення обсягів вирощування зернових, їх виробництво розширюється за рахунок розширення їх посівів та підвищення урожайності.

Збільшення валового збору зернових та зернобобових культур в 2020 році на 11518 ц було спричинене зростанням зібраних площ – на 10614,6 ц, та підвищенням урожайності – на 903,4 ц.

На нашу думку, господарству слід звернути увагу на технологію вирощування та види зернових, а також детальніше проаналізувати рентабельність їх виробництва.

2.3 Основні економічні показники ефективності виробництва зернової продукції

За оптимальних умов вирощування, як свідчить досвід передових господарств, озимі зернові формують біологічну врожайність 40-50, а ярі – понад 55 ц/га; ріпак – 35-45 ц/га, соняшник – понад 55 ц/га.

Рівень економічної ефективності вирощування продукції рослинництва визначається його урожайністю.

Підвищити урожайність можна шляхом впровадження у виробництво нових, інтенсивних технологій. Адже з підвищенням урожайності досягається зниження собівартості 1 ц насіння та збільшення прибутку, а отже і підвищення рівня рентабельності.

Для визначення економічності виробництва та реалізації того чи іншого виду сільськогосподарських культур доцільно провести детальний аналіз витрат на їх виробництво. Такий аналіз дозволяє визначити найбільш затратні технологічні операції та детально спланувати процес виробництва та реалізації продукції.

Розглянемо зміну витрат в динаміці на виробництво в галузі рослинництва, а також проаналізуємо їх структуру протягом останніх п'яти років в ТОВ АФ «Хоружівка». (табл. 2.11)

Аналізуючи наведені розрахунки, можна відмітити про суттєве збільшення витрат по всім статтям на виробництво продукції рослинництва в 2020 році, в порівнянні з 2016 р, що пов'язано з інфляційними процесами протягом досліджуваного періоду, проте їх питома вага в загальній структурі по деяким статтям зменшується, наприклад частка витрат на оплату праці, оплати сторонніх послуг, амортизації та орендної плати в 2020 році по відношенню до 2016 р., скорочується.

Таблиця 2.11

Динаміка і структура витрат в галузі рослинництва

Елементи витрат	2016р.		2017р.		2018р.		2019р.		2020р.		Відхилення 2020 р. від 2016 р, +/-	
	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %	Сума витрат, тис. грн.	Питома вага, %
Витрати на оплату праці	1006,1	9,3	1454,4	9,7	1392,9	8,0	1159,6	8,9	1314,2	6,2	308,1	-3,1
Відрахування на соціальні заходи	163,8	1,5	333,3	2,2	414,5	2,4	422,1	3,3	488,4	2,3	324,6	0,8
Матеріальні витрати, у т. ч.:	7011,7	64,6	10818,2	72,0	11834,0	67,6	7130,9	55,0	14810,9	69,8	7799,2	5,2
насіння та посадковий матеріал	1430,2	13,2	2914,3	19,4	2774,7	15,8	1295,8	10,0	2952,1	13,9	1521,9	0,7
інша продукція сільського господарства	45,1	0,4	263,3	1,8	436,5	2,5	204,3	1,6	417,7	2,0	372,6	1,6
мінеральні добрива	562,7	5,2	1703,2	11,3	1060,7	6,1	446,9	3,4	1097,3	5,2	534,6	0,0
нафтопродукти	1745,4	16,1	2772,5	18,5	3113,3	17,8	2461,1	19,0	4719,8	22,2	2974,4	6,2
електроенергія	31,2	0,3	45,6	0,3	51,2	0,3	30,3	0,2	66,6	0,3	35,4	0,0
паливо	*	*	*	*	*	*	*	*	230,9	1,1	*	*
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали	364,7	3,4	525,0	3,5	601,4	3,4	689,4	5,3	942,6	4,4	577,9	1,1
оплата сторонніх послуг	2832,4	26,1	2594,3	17,3	3796,2	21,7	2003,1	15,5	4383,9	20,7	1551,5	-5,4
Амортизація основних засобів	510,0	4,7	644,0	4,3	677,9	3,9	648,1	5,0	525,4	2,5	15,4	-2,2
Інші витрати, включаючи плату за оренду	2164,3	19,9	1769,9	11,8	3196,5	18,2	3602,8	27,8	4082,8	19,2	1918,5	-0,7
Усього витрат	10855,9	100	15019,8	100	17515,8	100	12963,5	100	21221,7	100	10365,8	*

Найбільшу питому вагу протягом досліджуваного періоду в структурі витрат в галузі рослинництва займають матеріальні витрати, за п'ять років їх частка в загальній структурі зростає на 5,2%. З них найвагомішими є витрати на посадковий матеріал та нафтопродукти. Збільшення витрат на посадковий матеріал пояснюється тим, що підприємство частково закуповує насіннєвий матеріал у інших організацій.

В структурі матеріальних витрат найбільше зростає частка витрат на нафтопродукти, що пов'язано з підвищенням цін на їх закупку протягом останніх років.

Також суттєву частину загальновиробничих витрат складають орендна плата та оплата сторонніх послуг, їх питома вага протягом досліджуваного періоду коливається біля 20%.

Найменшу питому вагу протягом 2016-2020 рр. займають витрати на електроенергію, паливо та амортизацію основних засобів, їх частка в загальній структурі витрат не перевищує 2%.

Для визначення найбільш затратних продовольчих та кормових культур для підприємства доцільно дослідити зміну витрат на 1 га та 1 ц виробленої продукції.

Розглянемо, як змінювалися витрати на вирощування 1 га продовольчих культур та на виробництво 1 ц сільськогосподарської продукції протягом досліджуваного періоду. (табл. 2.12 та 2.13)

Як бачимо з даних попередніх таблиць, найбільша сума витрат на виробництво сільськогосподарської продукції зафіксована в 2019 році, що пов'язано з несприятливими природно-кліматичними умовами того року, а також кризовим становищем підприємства на ринку

В загальному витрати на вирощування зернових та зернобобових культур в 2020 році, в порівнянні з 2016 роком зросли на 51 грн. з 1 ц та на 1517,7 грн. з 1 га. Найсуттєвіше здорожчання в структурі зернових культур відбулося на виробництво озимої пшениці (на 79 грн. на 1 ц та на 1179,8 грн.

з 1 га), що може бути пов'язане з підвищенням цін на насіннєвий матеріал та деякі зміни в технології виробництва.

Таблиця 2.12

Динаміка витрат на 1 га зернових культур

Культури	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення 2020 р до 2016 р, +/-
Зернові та зернобобові, в т. ч.	1306,3	1377,9	1827,1	1973,7	2824,0	1517,7
пшениця озима	957,7	1086,9	2347,9	2081,5	2137,5	1179,8
жито озиме	846,2	827,1	1115,9	1774,6	1249,3	403,1
пшениця яра	1455,7	1509,2	1233,1	2040,2	1908,3	452,6
ячмінь ярий	1644,8	1631,9	1483,7	1936,0	1183,7	-461,1
кукурудза на зерно	2064,5	2159,1	2256,0	3086,5	4876,5	2812,0
овес	*	1837,1	760,0	1493,9	1053,4	*
гречка	*	1008,7	1050,0	1113,1	1964,5	*
інші зернові та зернобобові	1084,4	1069,5	912,2	676,9	944,0	-140,4

Таблиця 2.13

Динаміка виробничої собівартості 1 ц зернової продукції

Продукція	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення 2020 р до 2016 р, +/-
Зернові та зернобобові, в т. ч.	44,5	38,2	56,8	133,8	95,5	51,0
пшениця озима	30,6	32,3	58,6	140,1	109,6	79,0
жито озиме	49,2	40,6	53,0	140,0	74,7	25,5
пшениця яра	62,5	41,4	56,1	128,7	97,7	35,2
ячмінь ярий	77,5	55,4	63,6	136,3	92,5	15,0
кукурудза на зерно	45,8	37,3	52,0	116,9	88,4	42,6
овес	*	83,4	39,0	123,0	125,3	*
гречка	*	83,8	129,1	183,4	182,6	*
інші зернові та зернобобові	37,7	41,5	40,1	70,5	72,8	35,2

Також помітним є підвищення витрати на виробництво ярої пшениці та озимого жита на 25,5 та 32,2 грн. з 1 ц та 403,1 та 452,6 грн. з 1 га відповідно. Також суттєво зростає сума витрат на виробництво 1 ц кукурудзи на зерно – на 42,6 грн. та на 1 га її вирощування – 2812 грн.

Щодо вирощування ячменю та інших зернових та зернобобових культур, та затрати на виробництво 1 ц насіння зростають несуттєво, а затрати на 1 га їх вирощування мають тенденцію до зниження – 461,1 грн. та 140,4 грн. відповідно.

В структурі витрат на виробництво 1 ц продукції рослинництва також спостерігається певна сума витрат на виробництво кормової бази, зокрема силосу та сінажу, яка протягом досліджуваного періоду також зростає. Витрати на їх вирощування відсутні, так як сінаж та силос в процесі виробництва є суміжною продукцією основних продовольчих культур в сільському господарстві.

Для детальнішої характеристики ефективності вирощування продукції рослинництва на підприємстві розглянемо динаміку показників ефективності виробництва та реалізації продукції рослинництва. (табл. 2.14).

Для підприємства 2020 рік, порівняно з 2016 роком був менш результативним в силу дії об'єктивних причин. В зв'язку зі зменшенням площ посівів та стрімким зниженням урожайності основні економічні показники вирощування продукції рослинництва значно зменшились в 2020 році в порівнянні до 2016 р.

Наступні негативні зміни в розвитку галузі призвели до зменшення її доходності. Це пов'язано з тим, що витрати, які були покладені у виробництво у вигляді закупки нового обладнання для обслуговування виробництва та нового насіннєвого матеріалу не були покриті результатами виробленої продукції, так як її обсяг був значно меншим, аніж очікувалося через несприятливі природно-кліматичні умови.

Навіть при збільшенні ціни реалізації на всі види продукції рослинництва майже удвічі, підприємство не змогло покрити всі затрати. Тому в подальшому господарству слід звернути увагу при розрахунку затрат на виробництво та обчислення термінів окупності інвестованих у виробництво додаткових грошово-матеріальних витрат.

Щодо зміни прибутку на 1 ц та на 1 га виробленої продукції, то дохідність зернових знижується в 2020 році в порівнянні з 2016 р.

Таблиця 2.14

Динаміка показників ефективності виробництва та реалізації зернової продукції в ТОВ АФ «Хоружівка»

Показники	2016р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	Відхилення 2020р від 2016 р,+/-
Посівна площа, га	5168	6327	5562	4876	5524	+356
Урожайність, ц/га	29,4	36,0	32,2	14,7	29,6	+0.2
Валовий збір, ц	151939	224532	179096	71677	163510	+11571
Реалізовано, ц	141791	202819	148910	67281	153309	+11518
Рівень товарності, %	93,0	90,0	83,0	94,0	93,7	+0.7 пп
Виробнича собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	44,5	38,2	56,8	133,8	95,5	+51,0
Повна собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн.	63,5	59,5	74,0	159,3	121,1	+57,6
Ціна реалізації 1ц, грн.	76,0	89,0	104,6	164,0	145,4	+69,4
Прибуток (збиток) на 1 ц, грн.	12,5	29,5	30,6	4,7	24,3	+ 11,8
Прибуток (збиток) - всього, тис. грн.	1772,4	5983,2	4556,6	316,2	3725,4	+1953,0
Рівень рентабельності (збитковості), %	19,7	49,6	41,3	3,0	20,1	+0.4 пп

Також можна спостерігати зменшення виробництва продукції рослинництва в 2020 році, порівняно з 2016, що було спричинене внутрішніми та зовнішніми негативними чинниками на діяльність підприємства. Для детальнішого аналізу впливу факторів на виробництво та реалізацію продукції розглянемо зміну фінансових результатів в діяльності галузі (табл. 2.15)

Аналізуючи наведені розрахунки, відмічаємо, що в 2020 році, порівняно з 2016 кількість реалізованої продукції зернових зростає. Собівартість та реалізаційна ціна по всім видам продукції рослинництва збільшується. Відповідно до цього розмір прибутку в 2020 році, в порівнянні з 2016 р., від реалізації продукції рослинництва зростає.

Прибуток від реалізації продукції зернових в 2020 році, в порівнянні з 2016 р., збільшується на 1953 тис. грн. В результаті зростання об'єму реалізованої продукції прибуток підвищується на 1302 тис. грн., при збільшенні ціни реалізації – на 1839 тис. грн., при збільшенні собівартості – знижується на 7794 тис. грн..

Загалом, обсяги виробництва та реалізації продукції кожного виду напряму залежить від рівня її рентабельності. Тому визначення необхідної кількості виробництва є важливим етапом в розвитку ефективної діяльності кожного підприємства.

Рентабельність виробництва будь-якого виду продукції визначається співвідношенням прибутку від реалізації та собівартості виробництва, обсяг яких залежить від кількості, якості, ціни, попиту та пропозиції цієї продукції на ринку. Тому, перш ніж почати ту чи іншу діяльність, потрібно детально проаналізувати вплив кожного з факторів на рентабельність виробництва та реалізації кожного виду продукції. Проаналізуємо, чи рентабельним було виробництво продукції рослинництва протягом досліджуваного періоду для товариства з обмеженою відповідальністю АФ «Хоружівка». (табл. 2.16)

Аналізуючи наведені розрахунки, можна відмітити, що протягом досліджуваного періоду для підприємства виробництво деяких видів продукції рослинництва було збитковим.

Таблиця 2.15

Фінансові результати від реалізації основних видів зернової продукції та фактори, які впливають на їх відхилення

Види продукції	Кількість реалізованої продукції, ц			Повна собівартість 1 ц, грн.			Середня ціна реалізації 1 ц, грн.			Заг. рез. прибуток/ збиток, тис. грн..			Відхилення (+/-), тис. грн.			
	2016 р	2020 р.	Відхилення	2016 р	2020 р.	Відхилення	2016 р	2020 р.	Відхилення	2016 р.		2020 р.	всього	В т.ч. за рах зміни		
										Всього	На 1 ц, грн.			Об'єму продукції	Собівартості	Ціни реалізації
	Зернові	151791	163309	11518	64	121	57	76	145	69	1772	13	3725	+1953	+1302	-7796

Рівень рентабельності виробництва по видам зернової продукції в ТОВ
АФ «Хоружівка»

Види продукції	2016 р			2020 р			Рівень рентабельності, %	Відхилення рівня рентабельності 2020 р (+/-)	
	Повна собівартість реаліз продукції, тис. грн.	Прибуток/ збиток, тис. грн.	Рівень рентабельності, %	Повна собівартість реаліз продукції, тис. грн.	Прибуток/ збиток, тис. грн.	Рівень рентабельності, %		Від рівня 2016 р	Від середньо обласного рівня
Зернові	9003,7	1772,4	19,7	18565,7	3725,4	20,1	1,7	+0.4	+18,4

Як висновок, можна сказати, що доцільними діями підприємства у розвитку галузі буде розширення виробництва, а саме збільшення посівних площ, а також не мале значення має дотримання технологічних вимог щодо вирощування продукції рослинництва, наприклад, дотримання сівозмін, належного догляду за посівами тощо.

РОЗДІЛ 3. РЕЗЕРВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОГО РОЗВИТКУ ТОВ АФ «ХОРУЖІВКА»

3.1. Розрахунок резервів підвищення валових зборів продукції рослинництва

Як відмічалось в 1-му розділі магістерської роботи, визначальним фактором розвитку зернового господарства має бути інтенсифікація галузі на основі досягнень науково-технічного прогресу та розвитку ринкових відносин. Поряд з впровадженням інтенсивних технологій значну увагу слід приділяти поліпшенню насінництва, зменшенню втрат врожаю при вирощуванні, зберіганні та переробці зерна, впровадженню нових організаційних форм господарювання, посиленню матеріальної зацікавленості працівників.

Відповідальним службам підприємства необхідно дбати про максимальне впровадження інтенсивної технології, яка полягає в оптимізації умов вирощування на всіх етапах росту і розвитку рослин, розміщенні культур після кращих попередників і вирощуванні інтенсивних сортів, застосуванні добрив з розрахунку на заплановану врожайність, використанні інтегрованих систем захисту рослин від бур'янів, шкідників та хвороб, захист ґрунтів тощо.

Зменшення ризику, пов'язаного з нестабільністю факторів навколишнього середовища можна досягти такими шляхами: підвищення культури землеробства, виведення нових, стійких проти несприятливих умов сортів сільськогосподарських культур, використання лише районованих сортів, наявністю для пересіву загиблих сортів озимої пшениці насінням ярої.

Однією з причин загибелі озимих зернових в зимовий період є відсутність в технології їх вирощування таких важливих елементів, як регулятори росту та снігозатримання. Підвищенню якості та збільшенню кількості врожаю сприяє широке застосування біостимулятора росту та розвитку рослин. Він є одним з дешевих, доступних та високоефективних резервів підвищення врожайності та якості озимих культур.

Препарат підвищує схожість на енергію проростання насіння, сприяє підвищенню імунітету до різних захворювань, стимулює ріст та розвиток рослин, як показали результати дослідів, підвищує стійкість рослин озимих культур не лише до враження хворобами та шкідниками, а й до інших чинників: посухи, низьких температур тощо.

Також препарат підвищує коефіцієнт проникнення поживних речовин із ґрунту та мінеральних добрив, завдяки йому підвищується польова схожість насіння.

Вартість обробки насіння препаратом 4-5 грн. на 1 га. В кінцевому результаті використання стимулятора при передпосівній обробці насіння, при кореневій та позакореневій підкормці посівів забезпечується 15 - 20 % надбавки врожаю.

Застосування даного біостимулятора дозволяє якомога повніше реалізувати потенційні можливості рослин, закладені самою природою та енергією.

Велике значення в підвищенні врожайності зернових надається сорту, тому впровадження у виробництво нових більш ефективних сортів важлива складова процесу інтенсифікації вирощування зернових культур. Тому необхідно визначити, який сорт потрібен господарству і яким вимогам він повинен відповідати. Також, насамперед він повинен характеризуватися достатньо великим і стабільним потенціалом урожайності і якості продукції, бо на сьогодні проблема вирішення збільшення валових зборів доброякісного зерна є найважливішою для господарства, А також однією з умов є застосування при вирощуванні двох-трьох сортів зернових культур, які повинні бути різні по сухостійкості, строкам досягання тощо, щоб в екстремальних умовах можна було в найбільшій мірі використовувати потенціал кожного сорту, по-різному реагуючи на одні й ті ж фактори.

На основі вище приведенного аналізу вимог до сорту та особливостей агро- кліматичного району господарства пропонується запровадити до вирощування наступні сорти: Харківська-11, Охтирчанка.

Також одним з основних факторів, які впливають на врожайність є внесення мінеральних добрив, але при цьому внесенні добрив дуже рекордно проявляється дія закону спадкової дохідності. Відповідно до його вимог господарству економічно вигідно вносити мінеральні добрива до такого обсягу, при якому вартість додатково одержаної продукції дорівнюватиме додатковим витратам, пов'язаних з придбанням і внесенням цього ресурсу в ґрунт. Тому на практиці господарству необхідно користуватися рекомендаціями наукових установ про раціональні дози внесення добрив під окремі культури.

Щоб досягти віддачі від мінеральних добрив потрібно дотримуватися оптимальних строків їх внесення і обґрунтованого співвідношення між азотними, фосфорними і калійними добривами стосовно вимог окремих сільськогосподарських культур.

Не можна досягти також високої економічної ефективності цього ресурсу без раціонального поєднання доз його внесення з органічними добривами. Без застосування цих добрив настає "депресія" врожайності і знижується якість зерна.

Основна сівозмінна ланка (пар - озимі - горох - озимі - кукурудза на зерно) є найбільш продуктивною. В одній сівозміні забезпечене чергування культур різних по водоспоживанню в цілях більш продуктивного використання рослинами ґрунтової вологи і формування врожаю.

Чергування культур побудоване таким чином, що в роки, коли немає можливості отримати своєчасні і нормальні сходи озимої пшениці по непаровим попередникам, можна розширити посіви будь-яких ярових культур, що забезпечить стійке виробництво зерна і не порушить прийнятого принципу чергування культур в сівозміні.

ТОВ АФ «Хоружівка» знаходиться в північній частині Лівобережного українського лісостепу, який в цілому характеризується помірним кліматом. В господарстві вирощують зернові та зернобобові культури, а саме яру та озиму пшеницю, гречку, кукурудзу на зерно та силос, ячмінь, горох, овес, жито, та технічні культури – соняшник та ріпак.

Над розробкою новітніх технологій працюють провідні спеціалісти галузі, закуповується техніка, розробляються оптимальні сівозміни, приділяється значна увага дотриманню догляду за посівами, використання кращих попередників та розробляється раціон оптимальної кількості внесення органічних та мінеральних добрив під с-г культури.

Використовуючи розрахунково-конструктивні методи економічного аналізу, обчислимо можливі варіанти збільшення виходу продукції рослинництва на підприємстві. Від строків збирання врожаю урожайність, а відповідно і валовий збір продукції може значно змінюватися, і підприємство може нести великі втрати чи навпаки. Розглянемо можливі резерви збільшення виходу продукції залежно від строків збирання (табл. 3.1)

Таблиця 3.1

Підрахування резервів збільшення виробництва продукції рослинництва за рахунок ліквідації втрат врожаю за 2014 рік

Культури	Площа, зібрана пізніше встановленого строку, га	Урожайність, ц/га		Резерви збільшення збору продукції	
		При збиранні в строк	При збиранні із запізненням	З 1 га	З усієї площі
Зернові та зернобобові	1381	30,7	28,4	2,4	3270,2

Як бачимо з даних таблиці 3.1, можливий резерв при ліквідації втрат врожаю по останньому року зернових та зернобобових культур може становити 3270,2 ц.

Також великого значення при вирощуванні культур сільськогосподарського призначення набуває раціональне використання мінеральних добрив. Розрахунок їх норми має важливе значення не тільки для урожайності, але й для подальшого використання ґрунтів, де вирощуються сільськогосподарські культури. Недовнесення їх кількості може призвести до втрати врожаїв, а перевнесення – до подальшої непридатності ґрунтів для експлуатації. Розглянемо можливі резерви збільшення виробництва продукції рослинництва за рахунок виконання плану внесення добрив (табл.3.2)

Таблиця 3.2

Підрахунок резервів збільшення виробництва продукції за рахунок виконання плану внесення добрив

Культури	Недовнесення міндобрив в порівнянні з планом, на 1 га.				Прибавка врожаю на 1 ц добрив, ц	Резерв збільшення виробництва продукції, ц
	На площі, га	У фізичній масі, ц	В переводі на діючу речовину	Всього в переводі на д-р., ц		
Зернові та зернобобові	1381	1,3	0,4	0,52	3	2154,4

Як бачимо з приведених розрахунків, в результаті виконання плану внесення міндобрив можливий резерв збільшення виробництва продукції рослинництва може становити 2154,4 ц збору зернових.

Отже, дотримання технологічних вимог при вирощуванні продукції рослинництва та її реалізації може бути причиною збільшення обсягів волових зборів без додаткових на це затрат, що в подальшому може принести прибутки підприємству, за допомогою яких підприємство може вдосконалювати галузь рослинництва та розширювати свою спеціалізацію, що є позитивною тенденцією для ефективної діяльності підприємства в цілому.

Також підвищення резервів виробництва валової продукції може бути досягнуто за рахунок дотримання інших технологічних вимог, таких як розміщення посівів по кращим попередникам, по чистому пару і ранньому зябу, за рахунок висіву високоякісного насіння кращих сортів, проведення агротехнічних заходів в оптимальні строки тощо. Розглянемо можливе підвищення валової продукції в господарстві при умові дотримання наступних технологічних вимог (табл. 3.3)

З даних таблиці 3.3 відмічаємо, що при дотриманні всіх технологічних вимог, спрямованих на збільшення резервів валової продукції, підприємство в додатковому обсязі при зборі врожаїв зі своїх посівних площ може отримати зернових – 27620 ц, або 3148,7 тис грн.

Як бачимо, ефективна діяльність підприємства в галузі рослинництва в більшій мірі залежить дотримання технологічних умов вирощування сільськогосподарських культур.

Таблиця 3.3

Узагальнення виявлених при аналізі внутрішньогосподарських резервів збільшення валового виробництва продукції рослинництва

Показники	Зернові та зернобобові
Джерела резервів підвищення урожайності з 1 га:	
1) за рахунок розміщення по кращим попередникам	0,6
2) за рахунок розміщення по чистому пару і ранньому зябу	0,7
3) за рахунок висіву високоякісного насіння кращих сортів	0,4
4) в результаті виконання плану внесення органічних і мінеральних добрив	0,9
5) за рахунок проведення агротехнічних заходів в оптимальні строки	0,4
Загально можлива прибавка врожаю	5,0
Площа під культурою	5524
Загальне підвищення ВЗ, ц	27620
Ціна 1 ц продукції, грн..	114
Загальне підвищення ВП, тис. грн..	3148,7

Підвищення ефективності в першу чергу пов'язують із збільшенням виробництва продукції та підвищення її якості. Оскільки можливості розширення площ посівів вичерпні, то основним фактором збільшення виробництва залишається підвищення урожайності зернових. Цього можна досягти різними шляхами і зокрема за рахунок поліпшення земельних угідь шляхом меліорації, боротьби з ерозією. Значно підвищити врожайність зернових можна дотриманням агротехнічних умов. Особливу увагу потрібно приділяти сортооновленню, хімізації, меліорації, комплексній механізації.

Досвід передових підприємств показує, що за рахунок поліпшення селекційної, насінницької роботи, впровадженням високоврожайних сортів можна забезпечити приріст врожаю на 20 %.

Враховуючи, що урожайність пшениці знаходиться під впливом агротехнічних факторів, доцільно розрахувати резерв приросту урожайності за рахунок цих факторів.

За даними таблиці 3.4 можна дійти висновку, що недотримання деяких технологічних умов було передумовою значного зниження урожайності.

Таблиця 3.4

Розрахунок резерву підвищення урожайності озимої пшениці за рахунок дотримання технології вирощування

Показники	Технологічні вимоги	
	Рекомендовані	Фактичні
Попередник	Чистий пар	Багаторічні трави
Внесення добрив:		
під попередник	Органічні, 20 т/га	Органічні 16 т/га
	Мінеральні. N 150 P 130 K 120	N 30 P 30 K 20
Оранка	Глибина 25 –27 см	Дискування
Культивація		
I	6.07 на 8 см	-
II	-	25.08 на 6-7 см
III	15.08 на 5-6 см	
Сорт пшениці	Донецька- напівкарлик, Миронівська	Одеська Альбатрос
Якість насіння:		
Репродукція	I	II
Схожість, %	100	98,5
Клас	I	I
Термін сівби	25 – 30.08	5 – 10.09
Спосіб сівби	Звичайний	Звичайний
Обробка насіння перед сівбою	Гранозан, 1 кг/т	Гранозан, 1 кг/т
Глибина загортання насіння, см	5 – 6	6-8
Підживлення посівів	N 10	-
Збирання врожаю: роздільне пряме комбайнування	21-25.07 – скошування 24 – 30.07 – обмолот	20.07 – 1.08
Урожайність, ц/га	39,6	14,2

Зменшення ризику, пов'язаного з нестабільністю факторів навколишнього середовища можна досягти такими шляхами: підвищення культури землеробства, виведення нових, стійких проти несприятливих умов

сортів с/г культур, використання лише районованих сортів, наявністю для пересіву загиблих сортів озимої пшениці насінням ярої.

Однією з причин загибелі озимих зернових в зимовий період є відсутність в технології їх вирощування таких важливих елементів, як регулятори росту та снігорознесення. Підвищенню якості та збільшенню кількості врожаю сприяє широке застосування біостимулятора росту та розвитку рослин. Він є одним з дешевих, доступних та високоефективних резервів підвищення врожайності та якості озимих культур.

Препарат підвищує схожість на енергію проростання насіння, сприяє підвищенню імунітету до різних захворювань, стимулює ріст та розвиток рослин, як показали результати дослідів, підвищує стійкість рослин озимих культур не лише до враження хворобами та шкідниками, а й до інших чинників: посухи, низьких температур тощо.

Також препарат підвищує коефіцієнт проникнення поживних речовин із ґрунту та мінеральних добрив, завдяки йому підвищується польова схожість насіння та рослин.

Вартість обробки насіння препаратом 4 – 5 грн. на 1 га. В кінцевому результаті використання стимулятора при передпосівній обробці насіння, при кореневій та позакореневій підкормці посівів забезпечується 15 – 20 % надбавки врожаю.

Застосування даного біостимулятора дозволяє якомога повніше реалізувати потенційні можливості рослин, закладені самою природою та енергією.

Велике значення в підвищенні врожайності зернових надається сорту, тому впровадження у виробництво нових більш ефективних сортів важлива складова процесу інтенсифікації вирощування зернових культур. Тому необхідно визначити, який сорт потрібен господарству і яким вимогам він повинен відповідати. Також, насамперед він повинен характеризуватися достатньо великим і стабільним потенціалом урожайності і якості продукції, бо на сьогодні проблема вирішення збільшення валових зборів доброякісного

зерна є найважливішою для господарства. А також однією з умов є застосування при вирощуванні двох-трьох сортів зернових культур, які повинні бути різні по сухостійкості, строкам досягання тощо, щоб в екстремальних умовах можна було в найбільшій мірі використовувати потенціал кожного сорту, по-різному реагуючи на одні й ті ж фактори.

На основі вище приведеного аналізу вимог до сорту та особливостей агрокліматичного району господарства пропонується запровадити до вирощування наступні сорти: Донецька-напівкарлик, Миронівська.

Також одним з основних факторів, які впливають на врожайність є внесення мінеральних добрив, але при цьому внесенні добрив дуже рекордно проявляється дія закону спадкової дохідності. Відповідно до його вимог господарству економічно вигідно вносити мінеральні добрива до такого обсягу, при якому вартість додатково одержаної продукції дорівнюватиме додатковим витратам, пов'язаних з придбанням і внесенням цього ресурсу в ґрунт. Тому на практиці господарству необхідно користуватися рекомендаціями наукових установ про раціональні дози внесення добрив під окремі культури.

Щоб досягти віддачі від мінеральних добрив потрібно дотримуватися оптимальних строків їх внесення і обґрунтованого співвідношення між азотними, фосфорними і калійними добривами стосовно вимог окремих сільськогосподарських культур.

Не можна досягти також високої економічної ефективності цього ресурсу без раціонального поєднання доз його внесення з органічними добривами. Без застосування цих добрив настає “депресія” врожайності і знижується якість зерна.

Основна сівозмінна ланка (пар – озимі – горох – озимі – кукурудза на зерно) є найбільш продуктивною. В одній сівозміні забезпечене чергування культур різних по водоспоживанню в цілях більш продуктивного використання рослинами ґрунтової вологи і формування врожаю.

Чередування культур побудоване таким чином, що в роки, коли немає можливості отримати своєчасні і нормальні сходи озимої пшениці по

непаровим попередникам, можна розширити посіви будь-яких ярових культур, що забезпечить стійке виробництво зерна і не порушить прийнятого принципу чергування культур в сівозміні.

3.2 Управління резервами галузі рослинництва за рахунок оптимізації структури посівних площ

В умовах реформування сільськогосподарського виробництва, особливо в контексті нових земельних відносин, формування господарських структур, подрібнення землекористування, виникла проблема трансформації структури посівних площ сільськогосподарських культур, які були притаманні крупному виробництву продукції рослинництва в минулому на підприємстві. Оптимізація цього фактора, стосовно умов обмеженого ресурсного забезпечення, відіграє важливу роль у підвищенні ефективності виробничого процесу та потребує значної уваги стосовно його вдосконалення.[34]

Як зазначалося вище при проведенні економічної оцінки основних продовольчих культур на підприємстві, найвищу прибутковість з 1 га посіву має соняшник – 1738 грн. з одного га посіву культури, найнижчу – зернові та зернобобові культури (1506,1 грн. з 1 га). Тому можливим заходом щодо оптимізації структури посівних площ є заміна посівів зернових та зернобобових культур на найбільш прибуткову – соняшник на 100 га. Така зміна в структурі посівних площ сільськогосподарських культур дозволить підприємству отримати додаткову кількість фінансових ресурсів на розвиток та вдосконалення галузі в цілому.

Розглянемо наступну пропозицію щодо збільшення урожайності продукції соняшнику на підприємстві, яка дозволить підвищити урожайність культури при мінімальних затратах на її реалізацію. (табл. 3.5)

У таблиці 3.4 представлені умови, дотримання яких дає змогу підвищити урожайність культур на 9,5 – 10,5 ц/га. Враховуючи можливі суб'єктивні фактори, планова надбавка урожайності може становити 7,5 -8 ц/га. Розрахуємо

середню врожайність культур по підприємству та визначимо можливе її збільшення на наступні роки.

Таблиця 3.5

Резерви підвищення урожайності продукції рослинництва в ТОВ АФ
“Хоружівка”

№ п/п	Фактор підвищення урожайності	Підвищення урожайності, ц/га
1.	Заміна 100 га площ посіву зернових культур на соняшник, як на більш прибуткову культуру.	2,0 – 3,0
2.	Використання якісного насіння та дотримання строків посіву	2,0
3.	Своєчасна та якісна боротьба з шкідниками та хворобами	2,5
4.	Дотримання строків та якості збирання	3,0
	Разом	9,5 – 10,5

Визначимо середню врожайність соняшнику на підприємстві протягом досліджуваного періоду:

$$\frac{102 \times 15,2 + 472 \times 11,3 + 319 \times 12,4 + 462 \times 10 + 588 \times 18,5}{102 + 472 + 319 + 462 + 588} = 13,5 \text{ ц/га}$$

Проектна урожайність соняшнику: $13,5 + 7,5 = 21 \text{ ц/га}$.

Підвищення урожайності дозволить підприємству отримувати значно вищі доходи, а значить мати більші прибутки від реалізації продукції соняшнику, майже не збільшуючи при цьому обсяг затрат на його вирощування.

Процес оптимізації структури посівних площ в сільському господарстві – один з найважливіших чинників удосконалення сільськогосподарського виробництва. Він може мати самостійне значення як для наукових досліджень, так і для практичної діяльності підприємств. Дослідження такого процесу може допомогти знайти оптимальну структуру галузей для підприємств певного виробничого типу за конкретних природно-кліматичних умов, що забезпечить розвиток кожної галузі, а також дозволить підприємствам – виробникам

сільськогосподарської продукції отримувати високі фінансові результати від здійснення своєї діяльності та займати відповідне місце на ринку.

3.3 Узагальнення резервів підвищення ефективності розвитку галузі рослинництва в ТОВ АФ «Хоружівка»

Природно-кліматичні умови та родючі землі в ТОВ АФ «Хоружівка» сприяють вирощуванню більшості сільськогосподарських культур і дозволяють отримувати високоякісне продовольче насіння в обсягах, достатніх для забезпечення внутрішніх потреб і формування експортного потенціалу.

Разом з тим, виробництво продукції рослинництва стає все більш залежним від впливів природно-кліматичних факторів. Нераціональне використання земельних ресурсів і низька культура землеробства призводять до виснаження і деградації ґрунтів, зменшення вмісту гумусу та поживних речовин.

Для забезпечення оптимального стану посівів сільськогосподарських культур необхідно впроваджувати інтегровані системи захисту посівів рослин від хвороб, шкідників та бур'янів, які поєднують агротехнічні, біологічні та хімічні методи боротьби з шкідливими організмами.

Саме тому важливо приділяти значну увагу структурі посівів культур сільськогосподарського призначення, дотриманню сівозмін та якісного догляду за посівами задля забезпечення ефективності галузі в цілому. В першу чергу потрібно визначити виконання плану виробництва по кожному виду сільськогосподарських культур та вплив зміни посівних площ та урожайності на валовий збір продукції рослинництва.

Як було запропоновано вище, господарству рекомендується замінити деякі види сільськогосподарських культур на більш рентабельні та ввести в раціон сівозмін нову технічну культуру – сою, що сприятиме отриманню вищих фінансових результатів від реалізації продукції рослинництва, а також покращить родючість ґрунтів за рахунок реструктуризації сівозмін.

Економічна оцінка оптимізованої структури посівів основних продовольчих та технічних культур наведена в таблиці 3.6

Таблиця 3.6

Економічна оцінка оптимізованої структури основних продовольчих та технічних культур в ТОВ АФ «Хоружівка»

Показники	Оптимізоване факт-виробництво			ціна реалізації 1 ц, грн	Економічна ефективність культур			
	урожайність, ц/га	собівартість 1 ц, грн	затрати праці на 1 ц, люд-год		затрати на 1 га, грн	виручка на 1 га, грн	прибуток (збиток) на 1 га, грн	затрати праці на 1 га, люд-год
Зернові та зернобобові	28,4	60,93	1,1	114	1729,2	3235,3	1506,1	31,2
Соняшник	21,0	133,2	1,7	262	2796,9	5502,0	2705,1	35,7
Ріпак	10,9	140,6	1,3	292	1532,4	3182,8	1650,4	14,2
Соя	25	240	1,6	420	6000,0	10500,0	4500,0	40,0

Як бачимо з вище наведених розрахунків, при зміні структури посівних площ прибутковість таких культур, як соняшник та соя стають найвищими в загальній структурі посівів сільськогосподарських культур, що засвідчує доцільність таких змін. Прибутковість 1 га посіву соняшнику з урахуванням факторів підвищення врожайності даної культури з 1738 грн. прибутку на 1 га зростає до 2705,1 грн./га. Соя являється найбільш трудомісткою культурою, затрати на 1 га її посіву становлять 6 тис. грн., а затрати праці становлять 40 люд.-год./га, проте найбільш прибутковою – прибуток з 1 га посіву сої становить 4,5 тис. грн., що майже вдвічі перевищує прибутковість найрентабельнішої до цього культури в господарстві – соняшнику.

Однією з найбільш важливих задач кожного підприємства для забезпечення його ефективної діяльності є забезпечення можливостей зниження собівартості виробництва та реалізації продукції. Та як показує практика, зниження собівартості може бути досягнуте за рахунок чинників, що не завжди можуть мати позитивний вплив на діяльність підприємства. Наприклад, в

процесі виробництва продукції рослинництва – пропущення тієї чи іншої технологічної операції, або ж внесення меншої кількості дорив, ніж того потребує культура може вплинути на якість продукції. Існує багато способів зниження собівартості продукції, та головною задачею економістів є пошук альтернативних шляхів її зниження без побічної дії на якість продукції та її споживчі властивості. Можна зазначити, що досі в галузі рослинництва господарствам вдавалося знизити собівартість продукції без завдання шкоди її якості лише на 10 коп. з 1 ц.

Взагалі, зниження собівартості виробництва дуже складний і трудомісткий процес. Адже в зв'язку з повільним, але впевненим темпом росту інфляції в економіці нашої країни ціни на сировину та матеріали, на паливно-мастильні матеріали, на техніку для обслуговування виробництва, на мінеральні добрива постійно зростають і, як бачимо, зупинити цей процес неможливо. Зі щорічним темпом інфляції, як мінімум, 5% ціни на продукцію, а відповідно і собівартість, зростають. Тому сільськогосподарські підприємства можуть лише контролювати, щоб темпи росту собівартості виробництва не перевищували темпи росту цін на продукцію.

Розглянемо наступну методику зниження собівартості продукції без значного впливу на її якість та споживчі властивості на прикладі зернових культур, так як підприємство спеціалізується на їх виробництві. (табл. 3.7)

Таблиця 3.7

Визначення резервів зниження собівартості (на прикладі зернових культур)

Показники	Методика розрахунку	По господарству
Фактична урожайність у звітному році, ц/га		29,6
Площа посіву, га		5524
Валовий збір, ц	$29,6 * 5524$	163309
Всього затрат, тис грн.		13622
В т.ч. на 1 га, грн.	$13622 : 5524$	2465,9
На 1 ц, грн.	$13622 : 163309$	83,4
Можливе збільшення урожайності на 1 га	$50,0 - 29,6$	20,4
На всю площу	$20,4 * 5524$	112689,6
Буде зібрано зерна, ц	$50 * 5524$	276200
Додаткові витрати на додаткову продукцію,	$83,4 * 0,7 * 112689,6$	6579,8

тис. грн..		
Можливе зниження виробничих витрат, грн	<i>163309*0,1</i>	16330,9
Всього буде витрат, тис. грн..	<i>13622+6579,8-16,3</i>	20185,5
В т.ч. на 1 га	<i>20185,5:5524</i>	3654,1
На 1 ц	<i>20185,5:163309</i>	123,6

Аналізуючи наведені розрахунки, відмічаємо, що при можливому збільшенні урожайності зернових підприємство може отримати додатковий вихід валової продукції в розмірі 112891 ц (276200 - 163309) при собівартості виробництва додаткової продукції 1188,2 грн. з 1 га та 40,2 з 1 ц відповідно, що значно менше за фактичну собівартість виробництва.

Підсумовуючи можливі резерви збільшення урожайності та виходу валового збору, розглянемо, як зміняться економічні показники діяльності підприємства в галузі рослинництва при виробництві продукції на перспективу, враховуючи запропоновані зміни та коефіцієнт інфляції в економіці країни. (табл. 3.8)

Таблиця 3.8

Узагальнення основних абсолютних економічних показників
вирощування і реалізації продукції рослинництва

Показники	Факт 2020	План на перспективу
Урожайність, ц/га	29,6	40,1
Площа посіву, га	5524	5524
Валовий збір, ц	163510	221512
Рівень товарності, %	93,7	94,0
Виробнича собівартість 1 ц, грн.	95,5	96,8
Повна собівартість 1ц, грн.	121.1	125,4
Ціна реалізації 1ц, грн.	145,4	155,4
Прибуток (збиток), тис. грн., в т.ч	3725,4	6246,6
на 1 ц, грн	24,3	30,0
Рівень рентабельності (збитковості), %	20,1	24,0

З даних таблиці 3.8 бачимо, що загальна сума прибутку від реалізації продукції рослинництва в 2020 році склала 2236, 6 тис. грн., а при оптимізації структури посівних площ, а саме заміні 100 га посівів зернових на посіви соняшнику та досягнення більш високої врожайності останньої, а також

введення сої в раціон сівозмін дозволить підприємству отримати загальну суму прибутку від реалізації технічних та продовольчих культур в розмірі 3439,3 тис. грн., що перевищує фактичну суму прибутку на 1202,7 тис. грн.

Отже, при використанні прогресивних технологій підприємство може збільшити вихід валової продукції до рівня, який може забезпечити прибутковість галузі не дивлячись на природне збільшення собівартості виробництва. В плані на перспективу звертається увага на підвищення рівня урожайності, а в наслідок і збільшення отримання валового доходу, за допомогою якого можна покрити не тільки понесені затрати на виробництво, а і використати розподілений прибуток для розширення виробництва галузі.

Це ще раз підкреслює необхідність для підприємства оптимізувати виробництво галузі рослинництва шляхом вдосконалення структури посівів сільськогосподарських культур та дотримання всіх необхідних технологічних операцій при догляді за посівами, що дозволить підвищити урожайність культур, що в подальшому дозволить підприємству отримувати більш високі доходи від здійснення своєї діяльності.

ВИСНОВКИ

Для України нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення для підйому національної економіки, тому що при успішному його розвитку створюються умови для подолання кризового стану ряду суміжних галузей. Підвищення рівня ефективності виробництва сільськогосподарської продукції є найважливішим завданням, від рішення якого залежить продовольча безпека країни. Розв'язання його повинно здійснюватися не тільки на державному, але й на регіональному рівнях, де вирішуються питання забезпечення населення продуктами харчування.

Ефективність виробництва показує кінцевий корисний ефект від застосування засобів виробництва, живої праці, а також сукупних вкладень. В ефективності виробництва відображується вплив комплексу взаємопов'язаних факторів, які формують її рівень і визначають тенденції розвитку. Система показників економічної ефективності дозволила провести комплексний аналіз та зробити висновки про основні напрямки підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва в ТОВ АФ «Хоружівка».

Основою підвищення ефективності виробництва продукції рослинництва є підвищення врожайності сільськогосподарських культур. Це можливо досягнути лише завдяки запровадженню інтенсивної технології виробництва, суть якої полягає в оптимізації умов вирощування на всіх етапах росту й розвитку рослин.

Одержані у кваліфікаційній роботі результати досліджень свідчать про те, що товариство з обмеженою відповідальністю агрофірма «Хоружівка» є ефективним рентабельним господарством, що обрало правильний напрямок діяльності й успішно розвивається. В агрофірмі постійно оновлюється матеріально-технічна база: закуповується нова техніка, проводиться будівництво нових об'єктів господарського призначення. Раціонально використовують трудові ресурси, про що свідчить збільшення обсягів

виробництва валової продукції з розрахунку на одного середньорічного працюючого. Ефективно використовують земельний фонд.

Протягом досліджуваного періоду спостерігалася чітка тенденція до збільшення обсягів валової і товарної продукції, а також підвищення валового і чистого прибутків з розрахунку як на 100 га с.-г. угідь, так і на одного середньорічного працівника, що свідчить про нарощування обсягів і темпів виробництва на підприємстві.

Починаючи з 2014 року, в ТОВ АФ «Хоружівка» вирощують зернові та зернобобові культури, найбільша питома вага припадає на озиму та яру пшеницю. Також господарство спеціалізується на виробництві технічних культур, зокрема ріпаку та соняшнику. Протягом досліджуваного періоду на підприємстві склалася зернова спеціалізація з розвиненим виробництвом молока. За наведеною статистикою дане підприємство можна визначити, як господарство з різко вираженою спеціалізацією, так як основний вид продукції (зерно) займає майже 60% від загального виробництва товарів сільськогосподарського призначення.

Виробництво насіння продукції рослинництва на підприємстві є рентабельним, за виключенням 2019 року, коли в силу дії об'єктивних причин деякі види продукції рослинництва стали збитковими для підприємства, зокрема зернові. Не дивлячись на підвищення ціни реалізації через різке зменшення обсягів валового збору господарство не змогло покрити витрати, понесені неврожаєм цього року. В майбутньому виробництво зернових та технічних культур планують розширювати та вдосконалювати, що на сьогодні є актуальним для українського Полісся.

Охорона здоров'я працівників є головним завданням кожного підприємства, установи, організації, що притаманно і ТОВ АФ «Хоружівка», де створено безпечні умови для роботи працівників різних видів діяльності та забезпечено заходи, щодо покращення цих умов. План заходів щодо охорони праці включається до колективного договору. Він охоплює систему заходів

щодо доведення умов праці до встановлених норм безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

У кваліфікаційній роботі запропоновано ряд заходів щодо підвищення економічної ефективності діяльності підприємства та збільшення резервів виробництва продукції рослинництва. Це насамперед:

- використання кращих попередників у сівоzmінах;
- вибір сорту відповідно до ґрунтово-кліматичних умов господарства та використання якісного насіння;
- забезпечення необхідної кількості поживних речовин у ґрунті;
- своєчасна та якісна боротьба з шкідниками та хворобами;
- дотримання строків посіву та збирання.

Дотримання цих вимог дасть змогу підприємству підвищити урожайність продукції рослинництва в цілому по підприємству, від якої напряду залежать обсяги валових зборів сільськогосподарських культур, що є визначальним фактором, який впливає на прибутковість галузі. Запропоновані заходи дозволять підвищити урожайність основних видів сільськогосподарських культур на 7,5-8 ц/га, значно збільшити обсяги валових зборів та в кінцевому результаті підвищити розмір валового доходу на 4958,7 тис. грн. в порівнянні з попереднім роком.

Також кваліфікаційній роботі запропоновані заходи щодо оптимізації структури посівних площ сільськогосподарських культур, а саме заміна 100 га посівів зернових на посіви соняшнику та введення сої в раціон сівоzmін. Оптимізація виробничого процесу потребує додаткових витрат у розмірі 693,9 тис. грн., однак, додаткові витрати є виправданими, оскільки при цьому прибуток від виробництва та реалізації продукції рослинництва збільшується на 1202,7 тис. грн. Таким чином, проведені у кваліфікаційній роботі розрахунки показують, що оптимізація структури посівних площ є доцільною, оскільки всі вкладені ресурси окупаються, а господарство може не тільки покрити усі понесені затрати, а й збільшити прибутки від виробництва та реалізації продукції рослинництва.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про інноваційну діяльність. Закон України від 04.07.2002 № 40-IV. – [Бібліотека офіційних документів]
2. Закон України "Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності" від 13 грудня 1991 року, № 1997-XII, // Закони України. - Том 2. - К., 1996. С. 441-453. [Бібліотека офіційних документів]
3. Закон України "Про внесення змін до Закону України "Про наукову та науково-технічну діяльність". / Голос України. - 16 травня 2002 р. [Бібліотека офіційних документів]
4. Закон України "Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні", №433-IV, м. Київ, 16 січня 2003 р. [Бібліотека офіційних документів]
5. Постанова КМУ "Питання Української державної інноваційної компанії" від 15.06.2000 р. № 979. // Питання Української державної інноваційної компанії. Офіційний вісник України. - 2000. - № 25. ст. 1048. [Бібліотека офіційних документів]
6. Азоєв Г.Л. Конкуренція: аналіз, стратегія і практика./ Г.Л. Азоєв// М.: 2006. – 320 с.
7. Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізації/ Л.Л. Антонюк//—К:КНЕУ,2009.- 470с.
8. Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент: Уч. пособие./ И.Т. Балабанов// — СПб.: Питер. — 2010. — с. 208.
9. Безчасний Л.К., Монастирська Г.В. Мотивація наукової діяльності в умовах транзитивної економіки / Л.К. Безчасник// Регіональні перспективи. - 2012. - № 3-4.
10. Воронянська Л.О. Зернопродовольчий комплекс України та перспективи розвитку / Л.О. Воронянська// Вісник СДАУ, Фінанси і кредит. – 2003.- №1 С.294-236.

11. Глушаченко А. І., Мікуліна М. О. Ефективність виробництва в аграрному секторі проблеми і тенденції / А.І. Глушаченко, М.О. Мікуліна// Вісник СНАУ. Сер. Фінанси і кредит.Вип. 1. -Суми, 2011.- С.140-144.

12. Гальчинський А., Геєць В., Кінах А., Семиноженко В. Інноваційна стратегія українських реформ/ А. Гальчинський, В. Геєць, А. Кінах//. – К.: Знання України, 2009 р. – 152 с.

13. Гольдштейн Г.Я. Инновационный менеджмент: Учебное пособие./ Г.Я. Гольдштейн// Таганрог: Изд. ТРТУ. - 2009. – 132с.

14. Гриньов А.В. “Оцінка інноваційного потенціалу підприємства” / А.В. Гриньов // Проблеми науки. №12. - 2011. - С.12-17.

15. Грузинов В.П. Экономика предприятия./ В.П. Грузинов// М.: 2008. – 550с.

16. Дикань В.Л. Обеспечение конкурентоспособности предприятия./ В.Л. Дикань// Х.: Основа, 20011. – 200 с.

17. Длугопольський О. Інноваційна діяльність як невід'ємна складова політики структурних перетворень в індустріальному виробництві: світовий досвід та українська специфіка / О.Длугопольський// Вісник Тернопільської академії народного господарства. — 2011. — № 6. — С. 75.

18. Захарченко В.И. Экономический механизм процесса нововведений /В.И. Захарченко// Под ред. И.П. Продиуса; Всеукраинская академия экономической кибернетики. — Одесса: АОЗТ "ИРЭНТиТ". — С. 149.

19. Захарчук О. В. Регіональні аспекти регулювання економічних відносин у зернопродуктовому підкомплексі АПК / О.В. Захарчук // Економіка АПК – 2008.- №2.- С.43-47

20. Иванов Ю.Б. Конкурентоспособность продукции. Теоретико-методологический аспект./ Ю.Б. Иванов// Кременчуг.: 2008. – 220 с.

21. Инновационный менеджмент. Справочное пособие, издание 2-е, переработанное и дополненное/Под редакцией П.Н.Завлина, А.К.Казанцева, Л.Э.Миндели. // М.: Центр исследований и статистики науки. - 2009. – 567 с.

22. Іванілов О.С., Таряник О.М. “Інноваційний потенціал підприємства” / О.С. Іванілов // Економіка, фінанси, право. - №12. - 2011. - с.5-7.
23. Ілляшенко С.М. Управління інноваційним розвитком: проблеми, концепції, методи: Навчальний посібник/ С.М. Ілляшенко//. – Суми: ВТД “Університетська книга”, 2009. – 278 с.
24. Ковалев Г.Д. Основы инновационного менеджмента: Учеб для вузов/ под редак. Швандара В.А. / Г.Д. Ковалев //– М.: ЮНИТИ-ДИАНА. - 2006. – 488 с.
25. Каричковський В. Д. Розрахунок собівартості продукції рослинництва за нормативними показниками. / В.Д. Каричковський // Економіка АПК – 2012.- №6.- С.96-98.
26. Кириленко І. Г. Зернове господарство та розвиток зерна в Україні / І.Г. Кириленко // Економіка АПК – 2012.- №9.- С.3-10.
27. Кирилов В. Ю. Повышение эффективности уборки зерновых культур / В.Ю. Кирилов // Экономика сельсько-хозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 2005.- №.- С.43-45.
28. Крилова Н. В. Себестоимость зерна и перспективы её снижения / Н.В. Крилова // Экономика сельськохозяйственных и перерабатывающих предприятий – 2009.- №8.- С. 34-36.
29. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України. // Голос України. - 2009. - 3 серпня. – с. 18-19. [Бібліотека офіційних документів]
30. Кравченко М.О. “Кадрова складова інноваційного потенціалу” /М.О. Кравченко // Маркетинг в Україні. - №1. - 2012. - С.36 – 38.
31. Кравченко С.И., Кладченко И.С. Исследование сущности инновационного потенциала//Научные труды Донецкого национального технического университета. Серия: экономическая. Выпуск 68. - Донецк, ДонНТУ, 2009. - с. 88-96.

32. Ладник В. “Управління інноваційним потенціалом підприємства в умовах перехідної економіки: проблеми і досвід” / В. Ладник// Економіст. №12. -2005. - С.52-57.
33. Лихашвай А. О. Програма “Зерно України” 2001 – 2014 в дії і науково-економічний аналіз” / А.О. Лихашвай // Вісник Полтавського ДСПУ – 2009 №4. -С.115-116.
34. Лобас М.Г. Розвиток зернового господарства України. / М.Г. Лобас // К.: Агроінком, 2007.-№2.-С.39.
35. Прокопишин Л.М. Управлінські інновації та особливості її використання на підприємствах в сучасних умовах. /Л.М. Прокопишин// - НУ, 2008.-230с.
36. Основи інноваційного менеджменту / За ред. М’якушева О.П.// – Харків, 2003. - 362 с.
37. Крайник О.П. Напрями формування конкурентоспроможності регіональної економіки на основі інноваційної моделі./ О.П. Крайник// - К.: 2008.-320с.
38. Портер М. Стратегія конкуренції: методика аналізу галузей і діяльності конкурентів. / А. Олійник. К.: 2003. – 270 с.
39. Трифилова А.А. Анализ инновационного потенциала предприятия // Инновации. - 2003. - № 6 (63). – С. 67 -72.
40. Управление организацией: Учебник / Под ред. А.Г. Поршнева, З.П. Румянцевой, Н.А. Саломатина.//–2-е изд,-М:ИНФРА-М,2007. - 669 с.
41. Фатхутдинов Р.А. “Інноваційний менеджмент = Innovatory management: підручник для студентів вузів за фахом і напрямком “менеджмент””. - М.: - Бізнес-школа «Інтел-Синтез», 2008. – 512 с.
42. Фатхутдинов Р.А. Менеджмент конкурентоспособности товара./ Р. А. Фатхутдинов// М.: «Бизнес-школа». - 2005. – 340 с.
43. Федонін О.С., Рєпіна І.М., Олексик О.І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: Навч. Посібник/ О.С. Федонін//. – К.:КНЕУ. - 2003. – 316 с.

44. Царенко О.М. Економічний аналіз діяльності АПК: Навч. посібник. / О.М. Царенко // -К.: Вища школа, 1998.-256 с.
45. Щербань В.П. Організаційно-економічний механізм продовольчої безпеки регіону./ В.П. Щербань // - Суми: СОД, видавництво "Козацький вал", 2000.-288с.
46. Юданов А.Ю. Конкуренция: теория и практика. / А.Ю. Юданов//М.: 2004. – 210 с.
47. Ярошенко І.Ф. Безпека життєдіяльності в інженерних рішеннях: Навчальний посібник / І.Ф. Ярошенко // - Суми. Видавництво "Довкілля", 2003. - 390 с.
48. Derev'yanko, Y., Lukash, O., Shkarupa, O., Melnyk, V., & Simonova, M. (2020). Greening Economy vs Greening Business: Performance Indicators, Driving Factors and Trends. *International Journal of Global Environmental Issues*, 19(1/2/3), 217–230. <https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.10037584>
49. Kozlov, D., Derev'yanko, Y., Piven, V., Melnyk, L., & Kubatko, O. (2021). The Financial State of Local Communities: A Comparative Research of Ukraine and the Czech Republic. *Economics and Business*, 35(1), 165–173. <https://doi.org/https://doi.org/10.2478/eb-2021-0011>
50. Derev'yanko, Y., Lukash, O., Litsman, M., & Svitlychna, A. (2020). The State and Trends of Enterprises Efficiency on the Basis of Modern Indicators. *Mechanism of Economic Regulation*, 87(1), 106–115. <https://doi.org/https://doi.org/10.21272/mer.2020.87.09>
51. Derev'yanko, Y., Lukash, O., & Kyrychenko, O. (2018). Modern Approaches to the Hysteresis Analysis in Economic Systems and EU experience. *Mechanism of Economic Regulation*, 79(1), 45–52. <https://doi.org/https://doi.org/10.21272/mer.2018.79.03>
52. Derev'yanko, Y., Lukash, O., & Marchenko, T. (2016). Companies' Innovative Development Trends in the Green Economy. *Механізм Регулювання Економіки*, 74(4), 77–85. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/66416>

53. Дерев'янку, Ю. М., Мельник, Л. Г., & Лукаш, О. А. (2015). Інтрапренерство: особливості застосування у підприємницькій діяльності. *Механізм Регулювання Економіки*, 70(4), 88–96. https://mer.fem.sumdu.edu.ua/?cmd=view_article&article_id=428&issue_id=27
54. Дерев'янку, Ю. М., Мельник, Л. Г., & Кубатко, О. В. (2014). Соціальна та солідарна економіка: поняття та сутність, досвід та перспективи. *Механізм Регулювання Економіки*, 65(3), 89–98. https://mer.fem.sumdu.edu.ua/?cmd=view_article&article_id=346&issue_id=22
55. Економіка енергетики : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, І. М. Сотник. – Суми: Університетська книга, 2015. – 378 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/45315>
56. Сотник І.М. (2016) Мотиваційні механізми дематеріалізаційних та енергоефективних змін національної економіки : монографія / за заг. ред. доктора екон. наук, проф. І. М. Сотник. – Суми : Університетська книга, 2016. – 368 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80197>
57. Экономика развития: учебное пособие / под ред. д.-ра экон. наук, проф. Л. Г. Мельника, канд. экон. наук А. Вик. Кубатко. Сумы : «Университетская книга», 2017. 352 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80184>
58. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. д.е.н., проф. Л. Г. Мельника. - Суми : Університетська книга, 2012. - 864 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80106>
59. Сотник І. (2018) Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / І. Сотник, Л. Таранюк. – Суми: Університетська книга, 2018. – 572 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/80114>
60. Мельник Л. Г., Карінцева О. І. (2021) Економіка і бізнес : підручник / за ред. Л. Г. Мельника, О. І. Карінцевої. Суми : Університетська книга, 2021. 316 с. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83721>
61. Мельник, Л., Ковальов, Б. (2020). Проривні технології в економіці і бізнесі (Досвід ЄС та практика України у світлі III, IV, і V промислових

революцій. Сумський державний університет, с. 180.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/79621>

62. Дяченко А. В., Карінцева О. І., Тарасенко С. В., Харченко М. О., Мазін Ю. О., Кисильова К. С. Формування інноваційного інструментарію економічної політики в умовах розвитку світової економічної кризи 2019- 2020 рр. в Україні. Механізм регулювання економіки. 2021. № 3. С. 21-40.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85737>

63. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Мазін, Ю. О., Фалько, К. С. Практичні засади підвищення ефективності логістичної діяльності сучасного підприємства. Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка. 2021. № 3. С. 127–136. DOI: 10.21272/1817-9215.2021.3-14
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86223>

64. Карінцева О.І., Дегтярьова І. Б., Харченко М.О., Долгошеєва О. І., Кіріл'єва А. В. Залучення іноземних інвестицій як інструмент забезпечення конкурентоспроможності та сталого розвитку країни. Вісник СумДУ. Серія «Економіка», № 3' 2020. С. 199-211. DOI: 10.21272/1817-9215.2020.3-22
https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/3_2020/22.pdf

65. Карінцева, О. І., Харченко, М. О., Пономарьова, Г. С. Підвищення ефективності бізнес-процесів на виробничому підприємстві // Механізм регулювання економіки. 2020. № 4. С. 58-69.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/83754>

66. Мельник Л. (2021) Сучасні тренди економічного розвитку: Досвід ЄС та практика України: підручник / за ред. Л. Г. Мельника. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2021. 432 с.
<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/89235>

67. Мельник Л. Г., Карінцева О. І., Кубатко О. В., Сотник І. М., Завдов'єва Ю. М. Цифровізація економічних систем та людський капітал: підприємство, регіон, народне господарство // Механізм регулювання економіки. 2020. № 2. С. 9-28. DOI: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82236>

68. Мельник, Л., Карінцева, О., Кубатко, О., Дерев'янка, Ю., Маценко, О. (2022). Реструктуризація соціально-економічних систем як складова формування цифрової економіки в Україні у період кризи. Механізм регулювання економіки, (1-2(95-96), 7-13.

69. Disruptive technologies for green economy formation in conditions of the fourth industrial revolution: the EU experience / I. Dehtyarova etc. // Socio-economic and management concepts: collective monograph / Krupelnytska I., – etc. – International Science Group. – Boston : Primedia eLaunch, 2021. P. 388-392. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/86986>

70. Karintseva O., Kharchenko M., Boon E.K., ...Melnyk V., Kobzar O.(2021). Environmental determinants of energy-efficient transformation of national economies for sustainable development.. J. International Journal of Global Energy Issues, 2021, 43(2-3), P. 262–274 <https://doi.org/10.1504/IJGEI.2021.115148>

71. Karintseva O. I., Yevdokymov A. V., Yevdokymova A. V., Kharchenko M. O., Dron V. V. Designing the Information Educational Environment of the Studying Course for the Educational Process Management Using Cloud Services. Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 87-97. DOI: <https://doi.org/10.21272/mer.2020.89.07>

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81759>

72. Kubatko, O. V., Chortok, Y. V., Honcharenko, O. S., Nechyporenko, R. M., & Moskalenko, I. M. (2019). Studying Features of Vehicle Type Selection by Trade and Logistics Enterprise. Mechanism of economic regulation. – 2019. – №3. – С. 73–82. <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/76448>

73. Melnyk L., Sommer H., Kubatko O., Rabe M., Fedyna S. (2020). The economic and social drivers of renewable energy development in OECD countries. Problems and Perspectives in Management,18(4), 37-48. doi:10.21511/ppm.18(4).2020.04

<https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/82719>

74. Melnyk L. H., Derykolenko O. M., Mazin Yu. O., Matsenko O. I., Piven V. S. Modern Trends in the Development of Renewable Energy: the Experience of the

EU and Leading Countries of the World // Механізм регулювання економіки. 2020. № 3. С. 117-133. <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/81810>

75. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Kubatko, O., Karintseva, O., & Derykolenko, A. (2019). Disruptive technologies for the transition of digital economies towards sustainability. *Economic Annals-XXI*, 179(9-10), 22-30. doi: <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/85476>

76. Melnyk, L., Dehtyarova, I., Karintseva, O., Kubatko, O. Information factors in economic systems and business during transition to digital economy/Selected Aspects of Digital Society Development. Monograph 45. Edited by Tetyana Nestorenko and Aleksander Ostenda, Publishing House of University of Technology, Katowice, 2021. P. 173-178 <https://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/87135>

77. Melnyk, L., Matsenko, O., Dehtyarova, I. & Derykolenko, O. (2019). The formation of the digital society: social and humanitarian aspects. *Digital economy and digital society*. T. Nestorenko & M. Wierzbik-Strońska (Ed.). Katowice: Katowice School of Technology. [in Ukrainian]. URL: <http://essuir.sumdu.edu.ua/handle/123456789/74570>

78. Melnyk L.G., Kubatko O. (2017) The impact of green-innovations on environmental quality and energy resource consumption. International economic relations and sustainable development : monograph / edited by Dr. of Economics, Prof. O. Prokopenko, Ph.D in Economics T. Kurbatova. – Ruda Śląska :Drukarnia i Studio GraficzneOmnidium 272 p. ISBN 978-83-61429-11-1

79. The effects of the management of natural energy resources in the European Union / V. Voronenko, B. Kovalov, D. Horobchenko, P. Hrycenko // *Journal of Environmental Management and Tourism*. – Craiova: ASERS Publishing, 2017. – Vol. 8, Issue Number 7(23), P. 1410-1419. Available at: <https://journals.aserspublishing.eu/jemt/article/view/1777>

80. Tu Yu-Xia, Kubatko O., Karintseva O., Piven V. (2021) Decarbonisation drivers and climate change concerns of developed economies. *International Journal of Environment and Pollution*. 2021. 69 (1-2), 112-129

81. Veklych O., Karintseva O., Yevdokymov A., Guillamon-Saorin E.(2020). Compensation mechanism for damage from ecosystem services deterioration: Constitutive characteristic. J. International Journal of Global Environmental Issues, 19(1-3), P. 129–142
<https://doi.org/10.1504/IJGENVI.2020.114869>